

190892

DIA

TEZKIRE

Sharaf-e-Alam, Mohd; Nayyir, Hakīm Muhammad Shu'ayb

A little known tadhkira of Persian poets .-- 2002 ISSN: 0378-0856 : Indo-Iranica: the Quarterly
Organ of the Iran Society, vol. 55 pp. 89-99, (2002)

154m 188704

EMNALAR, Atıncı (1998), *Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*, İzmir: Ege Üniv. Basımevi,
EMNALAR, Atıncı (1998), *Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*, İzmir: Ege Üniv. Basımevi,
ŞENÇÜL, Cengiz (2006), *Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlarda Müzik Teorisi ve İşitme Eğitimi*
Dersinde Kazanılan Bilgi ve Becerilerin Öğretmenlik Mesleğinde Kullanılma Düzeyleri Ankara:
Gazi Üniv. Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi),
TUNA, Kenan (2001), *Erzurum Türküleri ve Nazariyatı*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.,
UÇAN, Ali (1996), *İnsan ve Müzik İnsan ve Sanat Eğitimi*, Ankara: ALF Matbaası,
YILAR, Ömer (2006), *Halk Bilimi ve Eğitimi*, Ankara: Pegem A,

GELENEKSEL TÜRK HALK MÜZİĞİNDE YOZLAŞMA SORUNLARI

Türk müzik kültürü içerisinde en eski olan, diğer müzik türlerine kaynaklık eden, önemli bir yere sahip olan geleneksel Türk halk müziğidir. Türk milletinin tarih içerisindeki macerasını, duyus ve düşünüşünü, sevgisini, acısını ve hayata bakışını özetleyen türküler, söz öbeği ile (ağız) ezgi öbeği ile (makam, tavrı, ritim (usul) v.s.) çalgı öbeği ile (bağlama, kemençe, mey, zurna, davul, nağara v.s.) zenginliğiyle Türk kültürünün ayrılmaz öğeleridir. Türk Müziğinin gelişmesi, yeni üretimler oluşturulması, var olan bu zenginliğe sadık kalmakla gerçekleşebilir. Geliştirmek değiştirmek ile karıştırılmamalıdır. Geliştirmek, müziğimizi oluşturan temel öğeleri değiştirmeden günümüz şartlarına uyarlayabilmektir. Bilinmelidir ki, Türk Halk Müziği anonimdir. Türk Halk Müziğinin anonim kalması, yozlaşmaması, psikolojik, ekonomik, coğrafi, bilimsel, eğitim gibi olguların, olumsuz etkilerinden uzak kalmakla korunabilir. Halk kültürünün oluşturduğu duygularla varılacak sanat yolunda ki çağdaşlık ve evrensellik, Türk Halk Müziğinin temel öğelerine sadık kalmakla sağlanmalıdır.

Anahtar sözcükler: Türk müzik kültürü, Geleneksel Türk Halk Müziği, çalgı, usul, ağız, tavrı, yozlaşma

DEGENERATION PROBLEMS IN THE TRADITIONAL FOLK MUSIC

As the oldest genre in Turkish music culture, traditional folk music has a remarkable and important place in Turkish music culture and serves as a source to it. Ballads which sum up Turkish nation's adventures, hearing, sensing and thinking, love and affection, pains and viewpoint of life in history are the indispensable elements of Turkish culture with their word group (dialect), melody group (tonal, manner, rhythm, etc.), instrument group (bağlama, kemence, mey, clarinette, drum, nağara) richness. The development of Turkish Music, constituting new productions can only be realized/carried out by remaining true to such richness. Development should not be confused with change. Development is to adapt the basic elements which constitute our music itself without any change to today's conditions. It should be known that Turkish Folk Music is anonymous. The maintenance of Turkish Folk Music as anonymous and not degenerated can only be preserved by being apart from the negative, bad effects of psychological, economic, geographical, scientific, educational facts. Contemporariness and universality in the way of art which can be reached by the folk culture's feelings and senses should be achieved by remaining true to the basic elements of Turkish Folk Culture.

Key words: Turkish music culture, Traditional Turkish Folk Music, instrument, manner, dialect, degeneration

Prof. Dr. Pervin ÇAPAN*

Dünya üzerindeki bütün dil ve edebiyatlarda, sanatkârâne duyarlılığın terennüm vasıtası şiidir. Bir şairin kendi içindeki serüvene eşlik eden, şairlerin bazen yaşadıklarının, bazen de önlerinden akıp geçen hayat sahnelerinin başkalarının görülemeyen taraflarının ifadesi olan şiir, duyguların kelimelerle resmedilmesinden ibarettir. Bu sebeple edebî bir metin olan şiir kadar, onu üreten zihnin de önemli olduğu açıktır. Türk şiir geleneğinde, şairin vasıfları söz konusu edilirken, öncelikle onun sanatını yaratan değerler ele alınır. Bunların başında da, şairin sahip olduğu sanatkâr mizaç gelir. Sanatkârı yaratan şartlar, doğuştan geliyorsa vehbî, eğitim ve tecrübelerle geliştirilmişse kesbî diye nitelenir. Bu çerçevede, Klâsik edebiyat tarihinin temel kaynaklarından olan tezkirelerde de, eserden çok müessire önem veren bir biyografi kültürü benimsendiği için, şairin sanatkâr yaratılışı ile mizaç ve kabiliyeti üzerinde hassasiyetle durulur. Tezkire geleneğinde bu konu sure derece geniş açılım ve değerlendirmelerin ifadesi olan kelime, ibare ve kavramlarla ele alınır.

Bu bildiride, özellikle 18.yy. tezkirelerinden verilecek örnek ve değerlendirmeler ışığında, sanatkâr mizaç ve kabiliyetlerin ele alınışı ve bu hususta tezkire terminolojisinin ulaştığı tenkit ve tavsif gücü dikkatlere sunulacaktır. Bilindiği üzere Türk tezkire geleneği ilk örneği 15.yy.'da Çağatay sahasında Ali Şîr Nevâyî ile verilen, 16.yy.'da Anadolu'da Şehî Bey ile başlayarak Latîfî, Âşık Çelebi, Ahdî, Hasan Çelebi ve Beyânî tezkireleriyle kökleşen bir anlayışın ürünüdür. 17.yy.'da Riyâzî istisna edilirse, çoğunlukla antoloji tipi tezkireler şekline dönüşmüştür. 18.yy. tezkireleri ise temeli 16.yy.'da atılan tezkire geleneğinin, yeniden kendini buluş, toparlanma ve güçlenme dönemini teşkil eden eserlerden meydana gelir. Bu sebeple araştırmanın evrenini 18.yüzyıl, örneklemini ise söz konusu asırda kaleme alınmış olan Safâyî, Sâlim, Belîğ, Râmîz ve Esrar Dede tezkireleri teşkil edecektir¹.

Tezkirelerde şairlerin biyografik bilgi ve değerlendirmelerinin yanında, onların yaratılış hâli ve özellikleri ele alınırken genel olarak üzerinde durulan hususları şöylece sıralamak mümkündür. Bunlar: Şairlerin sanat güçleriyle yaratılışları arasındaki münasebet; tabiatlarında sanat açısından gerekli özelliklerin bulunup bulunmadığı; doğuştan getirdikleri sanat zevk ve kabiliyetinin genel sanat durumlarına etkisinin ne olduğu şeklinde özetleyebileceğimiz, geniş bir perspektifle dikkatlere sunulmağa çalışılır. Tezkireci tanıtmaya ve değerlendirmelerini yaparken, kendi çağının kıymet hükümlerini ve bu hükümlerin ifadesi olan kelime ve tabirleri sıkça kullanır. Genel ve soyut çerçevede kalan bu değerlendirmelerin orantı, tezkireden tezkireye değişebileceği gibi, aynı tezkiredeki şairler arasında bile farklılık

* Muğla Üniversitesi. Fen-Edebiyat Fakültesi. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Öğretim Üyesi. Muğla, cpervin@mu.edu.tr

¹ Not: Buradan itibaren verilen örnekler dipnotta gösterilen çalışmalardan alınmıştır. Parantez içindeki ilk rakam ve harf varak numarasını, kesme işaretinden sonraki rakam ise eserin sayfa numarasını karşılamaktadır. *Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr)*, *İnceleme-Metin-İndeks*, hzl. Doç.Dr.Pervin Çapan, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2005, 750s., Tezkiretüş-Şu'arâ, *Sâlim Efendi*, hzl. Prof.Dr. Adnan İnce, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2005, 756s., *İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübde'ti'l-Eş'âr*, hzl. Prof. Dr. Abdülkerim Abdülkadirioğlu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999, XXXVI+554s., *Râmîz ve Âdâb-ı Zura'â'sı*, hzl. Dr. Sadık Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994, 401s., *Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, hzl.Dr.İlhan Çeng, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000, 596s.

ŞUBAT 2010

ÂTEŞ-GEDE-İ MUNTAFÎ'DE YER ALAN ŞAİRLER

Muhammet NALBAT¹

Özet

Tezkire (190892)

Yaklaşık altı asır süren, köklü ve derin bir geçmişe sahip olan klasik Türk edebiyatı, tarihî süreçte, Fars edebiyatı ile etkileşim içerisinde olmuştur. Gerek Anadolu coğrafyasında gerekse Gazneli ve Selçuklu dönemlerinden başlayarak Safevîler dönemine kadar İran ve Türkistan coğrafyasında birçok Türk şairin Farsça şiirler söyleyip yazması bu etkileşimi göstermektedir. Klasik Türk edebiyatı ile Fars edebiyatı arasındaki münasebeti daha sağlıklı değerlendirmek için Türkistan ve Horasan coğrafyasına yönelip Farsça tezkireleri incelemek gerekmektedir. Farsça tezkireler Türk ve Fars edebiyatı için ortak başvuru kaynağıdır. Özellikle Anadolu dışında Farsça şiir söyleyen ve yazan Türk şairleri bu tezkirelerden öğrenmekteyiz. Lutf Ali Beg Âzer b. Aga Han-ı Begdilî'nin 18. yüzyılda Farsça kaleme aldığı *Âteş-gede* Farsça tezkireler arasında müstesna bir yere sahiptir. İran ve Türk edebiyatı için önemli bir kaynak olan *Âteş-gede*'de Farsça şiir söylemiş Türk ve İranlı yaklaşık 850 şairin biyografisine, edebî kişiliğine ve eserlerinden örneklerle yer verilmiştir. Bu makalenin konusu, *Âteş-gede*'nin Türkçe tercümesi olan ve henüz müellifi bilinmeyen *Âteş-gede-i Muntafî*'de biyografileri verilen şairlerdir. Makalemizde ilk olarak Lutf Ali Beg Âzer b. Aga Han-ı Begdilî'nin hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra Âzer'in *Âteş-gede*'si ve *Âteş-gede-i Muntafî* hakkında kısa bilgi verilerek iki eser tertip ve muhteva bakımından kıyaslanacaktır. Makalenin son bölümünde, *Âteş-gede-i Muntafî*'de yer alan şairler memleketlerine göre tasnif edilerek araştırmacıların dikkatine sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Âteş-gede, *Âteş-gede-i Muntafî*, tercüme.

THE POETS MENTIONED IN ÂTEŞ-GEDE-İ MUNTAFÎ

Abstract

Classical Turkish literature and Persian literature were mutually influential for nearly six centuries, and the interaction between the two literatures is a historical process. From the Ghaznevid and Seljuk eras until the Safevid dynasty, many Turkish poets along parts of Anatolia bordering Persia and Turkistan wrote poems in Persian. To be able to further assess the relation between classical Turkish and Persian literatures, we must study the Horasan and Turkistan regions for analyses on the collections of Persian biographies. The collection of Persian biographies is the common reference guide for Turkish and Persian literatures. In particular, Turkish poets who read Persian poems in Anatolia are identified in these collection of biographies. *Âtes-gede*, which was compiled by Lutf Ali Beg Azer b. Aga Han-ı Begdilî in the 18th century has an exceptional standing among the collection of Persian biographies. *Âteş-gede*, being an important source for Turkish and Persian literatures, includes biographies, literary identities and numerous examples of the works of nearly 850 Turkish and Persian poets who have read Persian poems. The topic of this article is the poets whose biographies are included in *Ates-gede-i Muntafî*, which is the translation of *Âtes-gede* in Turkish by an unknown author. The article will first discuss the life, art and works of Lutf Ali Beg Azer b. Aga Han-ı Begdilî. Afterwards, the *Âtes-gede* of Âzer and *Âtes-gede-i Muntafî* will be briefly introduced and compared in terms of content and form. In the conclusion chapter, these poets will be classified according to their hometowns and presented to the attention of the researchers.

26-37

¹ Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, m.nalbat@hotmail.com

Tezkire (190892)

Mukaddime, sy.4, 2011 Mardin, s.43-58.

D3564

YAYIMLANDIKTAN
SONRAKI DOKÜMAN

7 2 Mayıs 2015

ŞAİRNÂMELER ÜZERİNE

Abdulselam ARVAS

Yrd.Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Bu yazının temel amacı, daha önce araştırmacılar tarafından üzerine çalışma yapılmış şairnâmeler hakkında derli toplu bilgiler vermek ve Vanlı halk şairlerine ait olup şimdiye kadar yayımlanmamış bazı şairnâmeleri tanıtmaktır. Yazıda ayrıca, şairnâmelerin tezkirelerle olan benzerliğinden bahsedilmiştir. Âşık denilen sanatkarlar tarafından meydana getirilen şairnâmeler, belli bir dönemin âşıklarına ilişkin bilgiler veren şiirlerdir. Şairnâmeleri meydana getiren dörtlüklerin içinde şairlerin ismi haricinde, onlarla ilgili bilgi ve özellikler de yer almaktadır. Netice itibariyle üzerine çalışılmış olan şairnâmelerin günümüzde Vanlı halk şairlerinin oluşturduğu şairnâmelerden daha dolgun olduğu görülmüştür. Ancak bu şairnâmeler yayımlananlar kadar zengin olmasalar bile çeşitli açılardan Anadolu âşık edebiyatı tarihine kaynaklık etmektedirler. Örneğin, Âşık Ummanî'ye ait şairnâmenin on altıncı asırdan günümüze doğru Vanlı halk şairlerinin isimlerini vermesi, Anadolu âşık edebiyatına ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şairnâme, tezkire, halk şairi, Vanlı âşıkların şairnâmeleri.

Об историческом развитии функций морфемы «kendi» в турецком языке

Мине Гювен*

Аннотация

Данная статья исследует историческое развитие пяти основных функций морфемы «kendi/kendi-» (показывающую собственную принадлежность) в турецком языке, встречающейся в различных текстах древнетюркского, древнеанатолийского и османского языков в 8-18 веках. Первоначально выполнявшая функцию усиления частица kendi со временем путем присоединения окончаний принадлежности, места и множественного числа приобрела форму местоимения и на сегодняшний день может использоваться как рефлексивное местоимение, притяжательное местоимение и местоимение 3-го лица. Тогда как выполнявшая похожие функции в древнетюркском языке морфема «oz» в турецком и гагаузском языке утратила свою грамматическую функцию, в других тюркских языках и диалектах, кроме этих двух направлений западнотюркской ветви языков, сохранила функцию усиления и рефлексивного местоимения.

Ключевые слова

kendi (сам, свой), грамматизация (грамматикализация), местоимение, рефлексивность, усиление, модификация.

22 Mayıs 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

* доц. док. университет Бейкент Факультет естественных наук и литературы кафедра английского перевода – Стамбул / Турция
mineguven@beykent.edu.tr

D1626

Tezkire (130892)

Türk Tezkireciliğinin Araştırılmamış Bir Sayfası

Vüsale Musalı*

Öz

Osmanlı edebiyatında tezkirecilik geleneği Herat tezkirecilik ekolünün etkisiyle XVI. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamıştır. XVI. yüzyılda Garîbî, Sehi Bey, Latîfî, Âşık Çelebi, Kınalızâde Hasan Çelebi, Beyânî; XVII. yüzyılda ise Riyâzî, Kâfzâde Fâizî, Rızâ Zehrimârzâde, Âsım, Yümnî ve Güftî şairlerin hayat ve sanatından bahseden ve eserlerinden örnekleri kapsayan tezkireler kaleme almışlardır. XX. yüzyılın başlarına kadar devam eden Osmanlı tezkireciliğinde oruzdan fazla örnekle karşılaşılır. Bu tezkirelerin büyük bir kısmı Türkiye’de araştırılmaya tabi tutulmuş ve detaylı bir şekilde incelenmiştir. Fakat Sadık Bey Afşar’ın *Külliyat*’ının Tebriz nüshası içinde rastladığımız ve XVI.-XVII. yüzyıl Osmanlı şairlerini kapsadığını tespit ettiğimiz bir tezkire, Osmanlı tezkireciliğinin araştırılmamış bir sayfasını teşkil etmektedir. Makalede bu tezkire tanıtılarak Türk tezkirecilik tarihindeki yeri belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, Türk, şair, tezkire, antoloji

Giriş

Türk tezkireciliğini incelediğimizde, bazı tezkirecilerin gerçekten orijinal tezkireler yazdıklarını, bazı müelliflerinse mevcutlar doğrultusunda tezkire tertip ettiklerini görüyoruz. Örneğin XVI. yüzyıl Türk tezkirecisi Kınalızâde Hasan Çelebi tezkire kaleme almış, aynı yüzyılın diğer bir tezkirecisi olan Beyânî ise bu tezkiredeki şair biyografilerini kısaltarak yeni bir tezkire tertip etmiştir. Belirtilen bu farklılığı dikkate alarak,

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü - Kastamonu / Türkiye
tezkiresinas@gmail.com

تایخ جامع ایران

تأليف
۱۳۵۸

جلد شانزدهم

تذکره نویسی در ماوراءالنهر و افغانستان

میرزا ملا احمد - اصغر دادبه

تذکره نویسی در خراسان بزرگ - که ماوراءالنهر نیز بخشی از آن به شمار می آید - دارای تاریخی کهن، به کهنسالی تاریخ فرهنگ و ادب فارسی است و با سیر و تحول ادبیات فارسی، پیوندی ناگسستنی دارد. بنابراین، همان سان که سیر ادبیات در ماوراءالنهر و خراسان، بخشی از سیر ادبیات فارسی محسوب می شود، تذکره نویسی در ماوراءالنهر و خراسان نیز بخشی از جریان تذکره نویسی در ایران، اعم از ایران جغرافیایی و ایران فرهنگی، به شمار می آید و چونان بحث از ادبیات در ماوراءالنهر به طور عام، و ادبیات در تاجیکستان به طور خاص، باید آنرا به طور کلی به دو عصر یگانگی و جدایی تقسیم کرد.^۲

عصر یگانگی

این عصر، از منظر تاریخ و تاریخ نویسی از آغاز تاریخ ایران شروع می شود و تا جدایی رسمی ماوراءالنهر در نیمه دوم سده ۱۳ ق/ ۱۹ م از ایران، استمرار می یابد. از منظر تاریخ ادبی، آغاز این عصر، پس از دو قرن سکوت^۲ سده ۳ ق/ ۹ م است که با روی کار آمدن

زیر نظر
کاظم موسوی بجنوردی

سرپرستار
صادق سجادی

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	241543
Tas. No:	955 TARİH

۵۰۲ - ۲۵۵

~~190892~~ - Tezkire
191397

19 NISAN 1993

"Ottoman Tezkere-i Şu'âra Literature: its Development and its Value as Literary Criticism." James Stewart-Robinson. Ph.D.Thesis. The University of Edinburgh, 1959.

TEZKİRE

85-932125

Gulchîn-i Ma'ânî, Ahmad.
Târîkh-i tagkîrât/hâ-yi Fârsî / ta'lîf-i Ahmad
Gulchîn-i Ma'ânî; — Châp-i 2. — [Tehran]:
Intishârât-i Kitâbkhânah-i Sanâ'î, 1363 [1984 or
1985]
2 v. ; 24 cm.
In Persian; romanized record.
Includes indexes.
3000.00IR per set.
(On various biographical anthologies of Persian
litterateurs; historical study)

19 OCAK 1994

08 OCAK 1994

190892 TEZKİRE

Tez başlığı : Tezkire-i Mücib.
Danışman : İ.İ. Ed. Fak. T.D.İ. - Ed. 4-2.
Tezi hazırlayan : Kudret Altun. Ens. no : 74. Tarih : 1985.

"TEZKİRE"

FED

TEZKİRE

1.1.17 "18. yy. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkid." Pervin Çapan. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, 1993. (Danışman:)

Rypka, "History...", s. 316

17 NISAN 1995

1726. İpekten, Halûk: Türk edebiyatının kaynaklarından türk-191397
çe şu'ara tezkireleri / Halûk İpekten. — Erzurum: Atatürk TEZKİRE
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1991. — 169 S. — (Atatürk TEZKİRE
Üniversitesi yayınları ; 696 : Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları ; 190892
94 : ders kitapları serisi ; 13)
Inhalt: Studien zu osmanischen Dichterbiographien. — Text
türk. mit osman. Textbeisp. 32 A 2728

~~190892~~ Tezkire

"Onsekizinci Yüzyıl Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi." Pervin Çapan. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, _____

19 NISAN 1993

Taif Törü

17 ARALIK 1990

تذکرۃ الشعراء

11 Tezkiretü's-Suora

Kesfü's-sunûn, I 387-388

29 HAZİRAN 1995

1726. İpekten, Halûk: Türk edebiyatının kaynaklarından türk-191397
çe şu'ara tezkireleri / Halûk İpekten. — Erzurum: Atatürk TEZKİRE
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1991. — 169 S. — (Atatürk TEZKİRE
Üniversitesi yayınları ; 696 : Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları ; 190892
94 : ders kitapları serisi ; 13)
Inhalt: Studien zu osmanischen Dichterbiographien. — Text
türk. mit osman. Textbeisp. 32 A 2728

17 ŞUBAT 1994

TEZKİRE

92-968672

İpekten, Halûk.
Türk edebiyatının kaynaklarından, Türkçe
şu'ara tezkireleri / Halûk İpekten. —
Erzurum [Turkey]: Atatürk Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, 1991.
169 p. : ill. ; 24 cm. — (Atatürk
Üniversitesi yayınları ; no. 696)
Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları ; no. 94.
Ders Kitapları serisi ; no. 13)
Includes bibliographical references (p.
162-169).

TEZKIRE . NEFĀ'IS U' L - MEĀSİR
KİTABI MİR ALAÜDDEULĒ

13296 FAKHRUZZAMĀN, Ummihānī.
Researches of Mīr 'Alā u'd-Daulah Qazvīnī in the
Nafā'is u'l-ma'āthir. IC 53 (1979) pp. 21-30.

Nefā'is u'l-me'āsir'de Mīr Alaüddeül
Karvīnī'nin incelemleri

28 TEM 2006

Stewart-Robinson, James. "Ottoman ~~tezkiye-i şuara~~ literature: its
development and its value as literary criticism." Ph.D. diss. The Uni-
versity of Edinburgh, 1959. (Danışman: Prof. Dr. John R. Walsh).

10 NISAN 1932

HALL, F. E. Hindi and Urdū Hindi Tazkirahs.
JAS Bengal 17 i (1848), pp. 541-543.
TEZKIRE

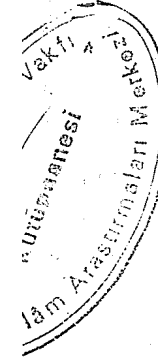
- Robinson, James S. (1965), "The Ottoman Poetry Biographies of Poets", *Journal of Near Eastern Studies*, 24: 57-74.
- Rosenthal, Franz (1952), *A History of Muslim Historiography*, Leiden.
- Solmaz, Süleyman (1994), *Gülşen-i Şuara*, Ankara: GÜ, DT.
- Tolasa, Harun (1982), "Tezkire", *TA*, 31:161-163.
- Tolasa, Harun (1983), *Sehi, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkiirelerine Göre 16.Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, İzmir: EÜ Yay.
- Yılmaz, Kaşif (2001), *Güftü ve Teşrifatü's-şuarası*, Ankara: AKM Yay.

MADE TAYİNLANMIŞTAN
SONRA GELİYEN DOKÜMAN

Osmanlı şair biyografileri (tezkiireler) ve Osmanlı edebiyat eleştirisi

Walter G. Andrews

Çeviren: Yurdanur Salman

07 AĞU 2007

OSMANLI şair biyografileri, pek çok bakımdan, Arapça ve Farsça yazılmış uzun bir biyografi eserleri geleneginden çıkarak gelmiştir. Bu eserler, çeşitli mesleklerde ve uğraş alanlarında ileri gelen kişilerle ilgili olarak önemli sayılan bilgilerin kayıtlarıydı. Osmanlı şairlerine ayrılmış ve Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bu gibi yapıtların ilki – Sehi'nin *Heşt Bihişt*'i – XVI. yüzyılın ilk yarısının sonlarında (1538) kaleme alınmış, ardından Latîfî'nin *Tezkire*'si (1562 ile 1575 arasındaki bir zamanda geniş kapsamlı bir düzeltmeden geçirilmiş, 1546), Ahdî'nin (yaklaşık 1564-1593) *Gülşen-i Şu'ara*'sı Âşık Çelebi'nin *Meşâ'iru'shu'ara*'sı (1568), Kınalızade Hasan Çelebi'nin *Tezkiretu'shu'ara*'sı (1585-86) ve Beyanî'nin *Tezkire-i Şu'ara*'sı (1597-98) gelmiştir. Bu listeye, Mustafa Âli'nin *Künhü'l-Ahbar*'daki (1550'li yıllarda tamamlanmıştır) geniş kapsamlı biyografileri de eklersek, XVI. yüzyılın, Osmanlı şiirinin ve şairlerinin tarihini ve niteliğini kayda geçirmeye yoğun ilgi duyulan bir dönem olduğu açıkça görülür. Bu ilginin en açık seçik görülen nedenleri, tezkirelerdeki yorumlarda kendini gösterir. Bu noktada, Osmanlı şiiri, edebiyat seçkinleri ve onlara bağlı olan kişiler arasında her yerde çok tutuluyordu – öyle anlaşıyor ki herkes en azından şiir yazmaya çalışıyordu. Osmanlı edipleri, artık Osmanlıcanın da Farsça ve Arapça edebiyatlarla karşılaştırılabilecek bir edebiyat üretebileceğini görüyorlardı. Şiir üretimi, merkezini sarayda ve sultanın kişiliğinde bulan, varlıklı yöneticilerin ve ulemanın salonlarına yayılan bir hamiler ağı tarafından cömertçe destekleniyordu.

Tezkiirelerde birbirine oldukça benzeyen bilgiler, çok farklı vurgularla kaydedilmekteydi. Biyografik bilgiler (doğum, ölüm, yaşadığı yer, yapılan işler, aile vb.), kaynakça bilgileri, eğlenceli fıkralar ve dedikodular, şairin kişiliği, tavırları ve davranışları üzerine yorumlar, şiirlerin eleştirileri ve değerlendirmeleri. Bizim bugün *edebiyat eleştirisi* olarak anladığımız ve peşinden koşmaya

Eleştiri Terimleri Açısından Herat Mektebi Tezkirelerinin Anadolu Tezkirelerine Tesiri

Dr. Yusuf ÇETİNDAG

Fatih Üniversitesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet: Herat Mektebi tezkireleri (Baharistan, Devletşah Tezkiresi ve Mecâlisü'n-Nefâis); şiir ve şaire yönelik değerlendirmeleri açısından incelenmiş ve Anadolu'da kaleme alınan XVI. yüzyıl tezkireleri ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda; XVI. yüzyıl Anadolu tezkireleri ile Herat Mektebi tezkireleri arasında her açıdan benzerlikler ve paralellikler olduğu görülmüştür. Özellikle de Anadolu tezkirelerinin kullandığı eleştiri terminolojisinin yüzde yetmişe yakınının Herat menşeli olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Herat Mektebi Tezkireleri, Eleştiri Terminolojisi, XVI. Yüzyıl Tezkireleri.

Giriş

Herat, XV. yüzyılda Türk-İslam Medeniyetine ev sahipliği yapmakla beraber "Orta Asya-Anadolu" etkileşiminde de önemli bir merkez haline geldi. Timurluların şâir padişâhı Hüseyin Baykara döneminde altın çağını yaşayan Herat, sanat ve edebiyatta bir anda Şarkın en gözde mekânı oldu. Bir yanda Fars ve Türk edebiyatının en büyük şairlerinden Mollâ Câmî ile Ali Şîr Nevâî; diğer yanda büyük nakkâş Bihzâd ve hattat Mîr Meşhedî gibi önde gelen sanatçı ve edebiyatçılar Herat'ta bir araya geldi. Bu haliyle Herat tam bir okul görünümüne büründü. Bu okulda kısa zamanda sanat, edebiyat, tarih, vb. ilimlerde gelecek yüzyılları da etkileyecek olan büyük şahsiyetler yetişti ve önemli eserler kaleme alındı.

- Akyüz, Kenan, S. Beken, S. Yüksel, M. Cunbur (1990), *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Andrews, Walter G. (2000), *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı* (çev. Tansel Güney), İstanbul: İletişim Yay.
- Ayvazoğlu, Beşir (1997), *Aşk Estetiği*, İstanbul: Ötüken Yay.
- Bilkan, Ali Fuat (1997), *Nâbî Divanı*, İstanbul: MEB Yay.
- Çetışli, İsmail (1998), *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Ankara: Akçağ Yay.
- Gibb, E.J. Wilkinson (1999), *Osmanlı Şiir Tarihi* (çev. Ali Çavuşoğlu), Ankara: Akçağ Yay.
- İpekten, Haluk (1990), *Nâilî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- İzutsu, Toshihiko (yty.), *İslamda Varlık Düşüncesi*, İstanbul: İnsan Yay.
- Kalkışım, Muhsin (1994), *Şeyh Gâlib Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Kortantamer, Tunca (1999), "Gül Kasidesi", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Makaleler*, (hızl. Mehmet Kalpaklı), İstanbul: YK Yay., s. 357-366.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli (1991), (hızl. Ali Özék vd.), Ankara: TDV Yay.
- Küçük, Sabahattin (1984), *Bâkî Divanı*, Ankara: TDK Yay.
- Meriç, Cemil (1997), *Sosyoloji Notları ve Konferansları*, İstanbul: İletişim Yay.
- Özcan, Tarık (2004), "Sultan Süleyman'dan Süleyman Efendi'ye İki Şiirin Metinlerarası İlişki Bağlamında Değerlendirilmesi" *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2): 129-138.
- Özdenören, Alaeddin (1999), "Divan Şiiri Savunma İstemez", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Makaleler*, (hızl. M. Kalpaklı), İstanbul: YK Yay., s. 273-274.
- Schimmel, Annemarie (2001), *İslamın Mistik Boyutları*, (çev. Ergun Kocabıyık), İstanbul: Kibalcı Yay.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1999), "Eski Edebiyatımız", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Makaleler*, (hızl. M. Kalpaklı), İstanbul: YK Yay., s. 75-80.
- Tarlan, A. Nihat (1992), *Hayâlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Tarlan, A. Nihat (1999), "Divan Edebiyatında Sanat Telakkisi", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Makaleler*, (hızl. M. Kalpaklı), İstanbul: YK Yay., s. 104-109.
- Ünver, İsmail (1986), *Neşatî*, Ankara: KTB Yay.

07 AĞU 2007

MADE KATILIMCIYIM
SONRA GELEN KATILIMCIYIM

Şair biyografileri: Tezkireler

Mustafa İsen

TANINMIŞ kişilerin hayat hikâyelerinden bahseden bir tür olan biyografi, başlangıçta tarih içinde yer alırken, zamanla bağımsız bir bilim dalı hâlinde gelişmiştir. Bilindiği gibi tarihin konusu insanların yaşadıkları olaylar ve onların kahramanlarıdır. Olaylar kadar, o olaylarda etkili olmuş kişi ya da kişilerin hayat hikâyeleri bizzat hadisenin kendisi kadar önemlidir. Hadiseleri meydana getirenler insanlar olduğuna göre, onların hayat hikâyelerini tespit etmek de biyografinin konusudur. Bu yüzden Doğulu ve Batılı tarihçilerin büyük çoğunluğu, tarih içinde biyografiye büyük önem vermişlerdir (Adıvar 1952).

Bu anlamda biyografi, İslam dünyasında başlangıçta tarih içinde önem verilen bilim dallarından biridir. Çünkü İslam tarihçiliği, Peygamber'in hayat ve faaliyetlerinin incelenmesiyle yani biyografi ile başlamıştır. Daha sonra hadislerin toplanması bu alana ivme kazandırmıştır (Gibb 1991; Robinson 1964). Çünkü bir hadisin nakledilişi üzerine zikredilen biyografik verilerin doğruluğunun da senedi sayılmıştır. Ayrıca başta Peygamber olmak üzere İslam tarihinin önemli kişilerinin topluma örnek şahsiyetler olarak takdimi, Arap geleneğindeki soy-sopla övünme alışkanlığı da biyografiye öne çıkarmıştır. Bu yüzden biyografi İslam tarihçiliği içinde hep çok önemli görülmüş, hatta zaman içinde tarihin ilgilendiği diğer alanlara göre daha baskın bir konum elde etmiştir (Rosenthal 1952).

İslam tarihinin ilerleyen dönemlerinde bilgin ve muhaddislerin siyasi tarih alanındaki yerini resmî görevliler almaya başlayınca, biyografi alanı serbest tarihçilere kalır. Onlar, dünyevi-siyasi yapı yerine peygamberin vârisleri olan ulemanın hayatlarını anlatmayı gerçek tarihçilik olarak algıladılar (bk. Gibb 1991). Bu niyetle daha çok bir gurubun ya da bir sınıfın mensuplarını bir araya getiren eserler yazılmaya başlanır: Ebu Nuaym-i İsfahânî'nin (ö. 1038) *Hilyetü'l-Evliyâ*'sı ve Hatîb-i Bağdâdî'nin (ö. 1071) tek bir bölgeyle ilgili hacimli

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eski Türk Edebiyatı Öğretimi

Celile Eren ARGIT

Özet

Eski Türk Edebiyatı öğretiminin zaman içindeki gelişimini incelemeye çalıştık. Önce-likle Tanzimat'tan evvelki dönemde okullarda geçerli olan edebiyat ders programını ve ders kitaplarını ana hatları ile vermeye çalıştık. Daha sonra eğitim sistemimiz için bir dönüm noktası olan Tanzimat ile Cumhuriyet arasındaki dönemde (1839-1923) Eski Türk Edebiyatı eğitimi ve öğretiminin nasıl yapıldığını, nasıl geliştiğini tespit etmek istedik. Bu dönemde açılan rüşdiye, idâdî-sultânî, öğretmen okulu, yüksek okul-ların ders programlarını seviyelerine göre sınıflandırıp kendi içlerinde kronolojik şe-kilde düzenledik. Sonra, sırasıyla ortaöğretim ve yüksek öğretimde okutulan edebiyat kitaplarından Eski Türk Edebiyatı ile ilgili kısımlar hakkında bilgi vermeye çalıştık. Rüşdiye, idâdî-sultânî, yüksek okul bölümlerinin sonunda Eski Türk Edebiyatı öğreti-minin genel programını özetledik. Makalenin sonunda da Eski Türk Edebiyatı öğreti-mi ile ilgili kaynakça ile birlikte ders programlarının bibliyografyasını verdik.

Anahtar Sözcükler: Eski Türk Edebiyatı, Rüşdiye, İdadi, Sultânî, Müfredat.

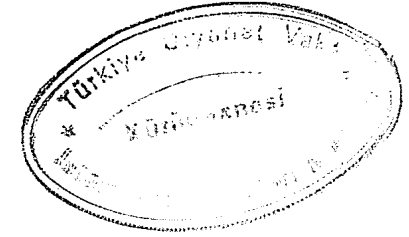
5 EKİM 2008

Tezkire (190832)

D2512

Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri

Filiz KILIÇ*

Tezkire ve Tezkirecilik

TEZKİRE, Arapça *z-k-r* kökünden *tef* ile vezinde türemiş bir kelime olup 'ha-tırlamaya vesile olan şey' demektir. Bu haliyle sözcük, dilimizde çeşitli mana-larda kullanılmıştır: Küçük mektup, pusula; bir iş için izin verildiğini bildiren veya bir hususu ispata yarayan resmî belge; askerlik görevinin bittiğini bildiren belge; aynı şehirde resmî daireler arasındaki yazışma pusulası, makamlar ara-sında gidip gelen kısa yazı.¹ Bütün bunların ötesinde tezkire, belli bir meslekte tanınmış kişilerin, başta şairler olmak üzere, velilerin, hattatların, mimar ve musîkî ustalarının, hatta usta bir çiçek yetiştiricisinin hayat ve sanatından söz eden bir edebî türün adı olmuştur. Şairlerin toplandığı bu tür biyografik eser-ler, *tezkire-i şu'ara*, *tezkiretü's-şu'ara* ya da sadece *tezkire* olarak zikredilirler.

Arap Edebiyatında Tezkirecilik

İslam tarihçilerinin Hz. Peygamberin hayat ve hadislerine dair yaptığı ça-lışmalar, biyografinin bir bilim dalı olarak İslam dünyasında çok önemli bir yer edinmesine sebep olmuştur. Bu tür çalışmalara, başta Hz. Peygamber ol-mak üzere İslam tarihinin önemli şahıslarının topluma örnek kişiler olarak takdimi ve Arap geleneğindeki soy sople övünme alışkanlığı da eklendiğinde biyografi ilmi daha da önem kazanmıştır. Arap edebiyatında biyografik ça-lış-malar *tabakat*² kitaplarında toplanmaktaydı. İşte tezkire türünün kökeni bu kitaplara³ dayandırılabilir.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2005, c. III, s. 3157.

2 *Tabakat* kelimesi, *tabaka* kelimesinin çokluk şekli olup "tabakalar, üst üste konmuş bir-

Abstracts of Papers Presented at the Thirteenth Annual Meeting of the Middle East Studies Association, Salt Lake City, 1979

Poetic Value Judgments in the Ottoman Turkish Tezkire-i Şu'ara Genre. NIKI GAMM,
Simon Fraser University.

Most of the biographies of poets in the Ottoman Turkish *tezkire-i şu'ara* genre contain statements about the value of the poet and his or her poetry. In order to determine whether or not there was any change in attitude towards poets by these collectors of biographies or *tezkirecis* over time, seven poets were selected for comparison and analysis. These poets were Ahmed Paşa, Baki, Figani, Hayali, Necati, Şeyhi and Yahya—a group of poets which spans the Ottoman Empire at its cultural and military heights. These poets were chosen because of their importance, because one would expect to find full and comprehensive comments on them, and because one could presume that the *tezkirecis* were likely to have read these poets' works rather than rely on the opinions of others. The *tezkire* writers examined were Sehi, Latifi, °Ahdi, °Aşık, Çelebi, Kinalizade, Beyani and Riyazi.

Each *tezkireci* gives some indication why he has included some poets and not others. By reading all of the biographies one can discern what made a good poet although each *tezkireci* had his own ideas on this subject. To Sehi, the good Ottoman poet had a strong grasp of style and the rules for writing various kinds of poems. Latifi stressed the combination of natural talent and knowledge of rhyme, meter, rhetoric and the correct use of words through learning. °Ahdi saw poets as being skilled if they controlled the common pool of vocabulary and the accepted divisions of versification. Riyazi praised words which were laughter-bringing and witty and poets who had firm control of special meanings, comprehended the use of subtleties and had good control of their abilities to rhyme.

The entry for Şeyhi was examined in detail through the seven *tezkirecis*. In describing Şeyhi, the first *tezkire* writer, Sehi, stresses the poet's eloquence, wittiness, rhetorical abilities and his command of several different kinds of poems (*kasidas*, *gazels*, *mesnevis*, *rubais* and *kit'as*). Şeyhi was entrusted with translating *Husrev-ü-Şirin* from the Persian and he gave it decoration and ornament through style, and freshness and pleasantness through description.

Latifi singles out Şeyhi's style, distinguishing that of his *kasidas* and *mesnevis* from that of the style of the earlier poets which he had used when he was writing *gazels*. Since his background led him to use obsolete phrases and an ancient style, Latifi says he had no rhetoric or eloquence in his words and poetry, that is, he did not write in the heavily embellished manner of the later poets. Latifi also describes Şeyhi's translation of *Husrev-ü-Şirin* in glowing terms—that there was none more sweetly said, it was matchless and contained a simple eloquence. The poem illustrated the science of meanings and learning. Latifi calls it incomparable on the order of a miracle and magic in its metaphors. Those people who criticized the translation for its lack of embellishment are dismissed as jealous.

°Aşık Çelebi* describes Şeyhi as being a single pearl among the poets of Rum. He is possessed of *kelam* but his *gazels* and *mesnevi* have no strength. In the *Husrev-ü-Şirin* translation, his style is firm, stable, complete and smooth. If judged by his own time, his work is elegant and contains many witticisms. It is also delicate and the product of a witty intellect.

Kinalizade describes Şeyhi as possessing rhetorical ability and being able to embroider his speech with witticisms. His poetic beauty and pure speech enhance the reader's pleasure. His use of *kelam* is attractive and praiseworthy; however, he did not strengthen his sentences with syllables and doubled consonants. This latter appears to mean that he did

not use artificially constructed, long forms for Arabic words.

Beyani only briefly mentions Şeyhi's poetic works. He is described as including much learning in his translation of *Husrev-ü-Şirin* and as speaking sweetly and successfully.

Riyazi refers to Şeyhi as being the chief religious leader of the monastery of rhetoric and comparison. His *mesnevi* is held up as an example for the poets of Rum but there is not mention of his translation.

Examination of all the entries shows that there was a highly developed and extensive vocabulary for describing poets although there was no standardized measure or set vocabulary for critically analyzing poetic content. If anything, knowing how to use the technical rules of rhyme, meter and rhetoric and the correct use of vocabulary and poetic forms are the means of measuring quality that was used by every *tezkireci*. Aside from the technical aspects of poetry, certain qualities are mentioned—smoothness, firmness, fluency, freshness, ease and pleasantness. A consensus about the value of the seven poets chosen for this study existed in the sense that they were all considered to be "good" poets in one way or another. The *tezkires* span nearly eighty years but the sample was too homogeneous and too small to indicate whether or not there was any change in opinion concerning these poets over that period. To determine changes in evaluation, the project will have to be expanded to include poets about whom there was considerable controversy.

*°Ahdi's work did not contain any comments on Şeyhi's poetry.

Roundtable on Research in Turkey: Reports on Recent Research Experiences. Workshop Notes by EMELIE A. OLSON, Whittier College. Participants: EMELIE A. OLSON, Whittier College, coordinator; GEORGE W. GAWRYCH, University of Michigan, RODERIC M. DAVISON, George Washington University; İLHAN BAŞGÖZ, Indiana University. Each formal participant spoke for a few minutes about his own experiences. This was followed by an open discussion among formal participants and members of the audience. Some of the points made are as follows:*

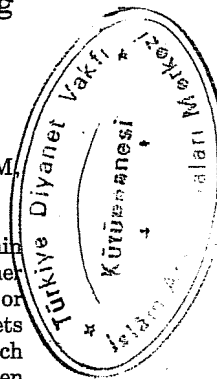
George Gawrych spoke about his experiences while doing research for his Ph.D. thesis, "The Process of Albanian Separation from the Ottoman Empire, 1878-1912," from January 1977 to August 1978. He spent most of his time in Istanbul, primarily in these archives: Başbakanlık Arşivi, Hariciye Arşivi, İstanbul Belediye Kütüphanesi, and Milli-kütüphane in Ankara. He also reported that ARIT in Istanbul, where he stayed for three months, was quite helpful to him.

George discusses the issue of what kinds of questions are appropriate to address to whom within the Turkish setting. He also noted that there are certain bits of information about research procedures being passed around as "common knowledge" which aren't true. For example, contrary to "common knowledge," he was able to obtain permission for photocopying by applying for it through regular channels after his arrival in Turkey. Similarly, staff members at the archives sent him directly to the authorities with specific requests, with instructions to say who had sent him, and this facilitated his research. Further, when he wanted to get additional permission to study in a particular library, he was sent to a Ministry and an official there helped him get permission within a few hours.

George also commented that, in his experience, one's personal and professional behavior were important factors in having a pleasant and productive stay. For example, the archival staff was favorably impressed by someone who built a reputation as an industrious person and a gentleman. This was reflected in such practices as taking daily attendance of researchers in the archives. Second, he felt that ability to speak Turkish well was not as important as whether or not you are seen as sympathetic to Turkish culture, because al-

Tezkire (131334)

05 ŞUBAT 2007

The Turkish Studies Association Bulletin, IV/1, 1980 Bloomington

D425

Ahmet GÖKÇİMEN.....139

Köroğlu Destanının Türkmen Varyantında Yıldız Görünce İyileşme Motifi

Hatice GÜNDOĞAN.....147

Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nin Edebiyat Tarihi Metodolojisi Açısından
Önemi

Kitap Tanıtımı

İsmail KANDİL.....161

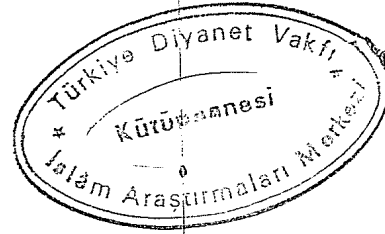
Eminalp Malkoç, Devrimin Kültür Fidanlığı, Halkevleri ve Kadıköy Halkevi

Canan KÜÇÜKOĞLU.....165

Hilmi Yavuz, İslam'ın Zihin Tarihi

Özlem TOPAL.....169

Serkan Tuna, Dünya Ekonomik Krizine Bir Cevap mı? Türkiye'de Devlet
İşletmeciliği ve Sümerbank (1932-1939)

Tezkirelerde Biyografi Problemleri

Selami Ece*

Abstract

Biography Problems in Tezkires

Tezkires are bibliographical and critical works of classical Turkish Literature. However, these sources which are among the primary reference books may not be objective and trustworthy because of the facilities of the period they were written in and viewpoints of tezkire writers from time to time. Not to mention the mistakes of the researchers. Such problems are not easy to define because of the lack of method among literary historians and their total lack of mastery of any method.

Özet

Tezkireler, Klasik Türk Edebiyatının bibliyografik ve eleştirel eserleridir. Fakat bu temel kaynaklar yazıldıkları dönemin imkânları ve tezkire yazarlarının bakış açısı yüzünden zaman zaman objektif ve güvenilir olmayabilir. Araştırmacıların yaptığı hataları da ilave etmek gerekir. Edebiyat tarihçilerinin yöntem eksikliği veya bütününt yöntemsizliği yüzünden bu problemler gizli kalır.

Tezkireler şüphesiz Klasik Türk Edebiyatı araştırmacısı için bir dönemin veya ferdin sanat ve edebiyat anlayışı yanında, siyasi, sosyal, coğrafi, ekonomik, tarihî, fikri vs. görünümünü okumak bakımında birinci derecede bilgi kaynaklarıdır. Ancak bilginin kaynağının tespit edilmesi yeterli değildir. Bilgi derlemenin de doğru yapılması gerekir. Şüpheyile yaklaşmak bilim adamının yöntemidir. Bu yöntem inkâr etmek anlamında algılanmamalıdır.

Bu makalede tezkirelerin tetkike tabi tutulması gereken yönleri ve araştırmacının referans ettiği bilgilerde yanlıya düşme sebepleri bir başka açıdan edebiyat tarihi ve tarihçiliğine dair problemler yapılabildiği ölçüde dikkatlere sunulmaya çalışıldı.

Asıl İsim: Coğrafi uzaklık veya ikinci elden edinilmiş bilgiler bir şairin farklı isimlerle anılması şeklinde karşımıza çıkabilmektedir.

Mahlas: Şairin farklı bir mahlas ile anılışı. Bazen bir şairin, hayatının farklı dönemlerinde farklı mahlaslar kullandığına rastlamak mümkündür. Gençliğinde ayrı, olgunluk döneminde ayrı veya bir tekkeye kapılanmadan önce ve sonra farklı mahlaslar kullanan şairler vardır. Bu da tezkirelerde farklı mahlaslarla anılmasına sebep teşkil eder. Böylesi durumlarda ilk tezkirecinin eserini kaleme aldığı dönem

* Atatürk Üniversitesi, Erzurum

Ali Emîrî Efendi ve Tezkire-i Şu'arâ-i Amid

~~makale "Tezkire-i Şu'arâ-i Amid"~~

17 MAYIS 1993 tarihinde

Dr. Mehmet ARSLAN

Şimdiki adıyla Diyarbakır, eski adıyla Amid şehri eski çağlardan beri bir kültür şehri hüviyeti taşımaktadır. Bu şehir binlerce şair, yazar, tarihçi, bilim adamı, din adamı vb. yetiştirmiştir. Bunlardan birisi de Ali Emîrî Efendi'dir. Birçok değerli esere imzasını atan Ali Emîrî Efendi'nin en önemli eserlerinden birisi de Diyarbakır şairlerinin terceme-i hallerini verdiği Tezkire-i Şu'arâ-i Amid adlı eseridir.

Eski tezkirecilik geleneğinin bir devamı olarak yazılan bu eser, sadece bir şehre (Diyarbakır) ait olması açısından da önem taşımaktadır. Yalnızca belli şehirlerde ya da bölgelerde yetişen şairleri anlatan tezkireler bulunmasına rağmen bunların sayıları pek fazla değildir. Bir kısmı Osmanlı döneminde, büyük bir kısmı ise cumhuriyet döneminde yazılan, hatta bazıları tezkire özelliği de taşımayan bu tür eserlerin en önemlileri şunlardır:

1- Konumuz olan Ali Emîrî Efendi'nin "Tezkire-i Şu'arâ-i Amid" adlı eseri.

2- "Tezkire-i Abdî". 1591'den 1670 tarihine kadar Amasya'da yetişen şairlerin şiirleriyle çok kısa biyografilerini kapsayan bu önemli eser ne yazık ki kayıptır.

3- "Karesi Meşâhiri". İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yazdığı bu eserin ikinci bölümünde o beldeye ait 19 şair yer almaktadır.

4- Edirne Tarihi: Osman Nuri Peremeci'nin bu eseri 10 bölüme ayrılmıştır. Yedinci bölümde Edirne şairlerinden söz edilmektedir.

5- İşkodra Vilayeti Osmanlı Şairleri: Ali Emîrî Efendi

6- Yanya Vilayeti Osmanlı Şairleri: Ali Emîrî Efendi

7- Trabzon Şairleri: Hammâmizâde İhsan

8- Kastamonu Şairleri: İsmail Hakkı Uzunçarşılı

9- Urfa Şairleri: Mehmed Fâzıl

10- Erzurum Şairleri: Ziyâeddin F. Fındıkoğlu

11- Çankırı Şairleri: Çankırlı Ahmet Talat (Onay)

12- Merzifon Şairleri: Vehbi Cem Aşkun

13- Sivas Şairleri: Vehbi Cem Aşkun¹

Konumuz olan Ali Emîrî Efendi'nin "Tezkire-i Şu'arâ-i Amid" adlı eseri, yazarın, Diyarba-

kırlı bilginlerin, şeyhlerin, şairlerin biyografilerini toplayarak 1296 (1878) yılında hazırladığı, "Mir'âtü'l-Fevâ'id fî Terâcim-i Şu'arâ-i Amid" adlı eserinden şairler bölümünü ayırıp, özetleyerek meydana getirdiği bir eserdir. 217 şairin biyografisini ve eserlerinden örnekleri kapsayan bu eserin eski harflerle "z" harfine kadar 78 şairi² içine alan birinci bölümü basılmıştır. (İst. 1328, 424 sayfa). Basılmamış bölümün nüshaları: Millet Kütüphanesi, Emîrî, Tarih No: 781/1 ve İst. Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. No: 3914 (Bu nüsha sonradan yazılmıştır).

Eserin basılmış olan birinci kısmı, fihristten sonra iki sayfalık "İfâde-i Mahsûsa" başlıklı bir bölümle başlamaktadır. Bu kısımda müellif, "Şairler tezkirelerinin öneminden, daha önce yazılan Osmanlı dönemine ait 30 kadar "Tezkire-i Şu'arâ'nın umumî olup bir beldeye ait bu tür eser yazılmalığından, kendisinin ise gerekli kitapları tettebbu ederek ve yaşlı insanlarla konuşarak yazdığı "Mir'âtü'l-Fevâ'id" isimli eserinden şairler kısmını kısaltarak böyle bir eser (Tezkire-i Şu'arâ-i Amid) meydana getirmeyi uygun gördüğünden..." bahsederek, yazılışından 32 sene sonra da olsa bu eserin basımını gördüğü için Allah'a şükür ediyor ve hatalarından dolayı bağışlanmasını diliyor.

"İfâde-i Mahsûsa" bölümünden sonra gelen, bir sayfalık "Mukaddime" kısmında ise müellif şunları anlatıyor: "Şehrimizin şairlerinin ahval ve eserlerine ait büyük bir çaba ve zaman sarfederek yazdığım "Mir'âtü'l-Fevâ'id" isimli eserde bulunan bazı zevatın terceme-i halleri elli altı-mış sayfa kadar tuttuğundan, okunmasında kolaylık olacağı düşüncesiyle kısaltmayı uygun gördüm. Ayrıca şairlerimizin birbirleriyle müşâ'areleri önemli bir özellik ve gelenek olduğundan, bir kısım nazireleri de ekledim." Müellif, tezkireyi yazarken tuttuğu yol hakkında da bu Mukaddime kısmında kendi ifadesiyle şunları söylüyor:

"Sâ'ir memleket ahâlisinden olup şehrimizde vefât eden şu'arâ ile şehrimizden sâ'ir mahallere azîmet ve tavattun eyleyenlerin evlâd ve ahfâdından şâir zuhûr etmiş ise silsile-i ensâb ma'lûm olmak için "Mir'ât-ı Fevâ'id" deki tertîb sûretiyle bu muhtasarda dahi mündericidir. Bir

SONUÇ

Nizâmî, Türkler tarafından uzun müddet özel ilgi görmüş ve büyük Türk şairleri üzerinde tesirleri olmuş sayılı sanatkârlardandır.

Türkiye kütüphanelerinde onun eserlerinin el yazması nüshalarının sayısı, mesnevileri ve Hamse'sinden Türkçe'ye yapılan çeviriler, Türk halkının ona olan ilgisinin ölçüstünü ispata kâfidir. Bu satırların yazarı tarafından Kütüphanelerin bir kısmındaki araştırmadan ve kütüphane kataloglarında yapılan taramadan sonra Nizâmî'nin eserlerinin Türkiye kitaplıklarında 200 kadar yazma nüshasının var olduğu ortaya konmuştur. Eğer Türkiye'deki devlet ve şahıs kütüphanelerinin tamamına göz atılsa bu sayının iki katından da fazla bir rakamın ortaya çıkacağı bellidir.

Yakınlarda çıkan "Kitâbşinâsî-i Torkî-i İrân" (İran Türkçe Bibliyografyası) adlı nefis çalışmada da açıkça ortaya konmuştur ki, Nizâmî'nin Türk edebiyatına ve Türkçe konuşan topluluklara etkisi hâlâ devam etmektedir.

Türk dilinde, onun değerli eserlerine iktibas ve takipçilik yoluyla yazılan nazirelerin sayısı o kadar çoktur ki, onların hakkıyla tanıtılması için bir tek değil, bir çok makale hazırlamak gerekir.

TÜRKÇE ŞU'ARÂ TEZKİRELERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR BİBLİYOGRAFYASI*

Türk edebiyatının en önemli kaynakları arasında yer alan ve daha çok "tezkiretü's-şu'arâ" adıyla anılan şu'arâ tezkireleri üzerinde bugüne kadar gerek Türkiye'de, gerekse yurt dışında bir çok çalışma yapılmıştır. Bu bibliyografya demesini dikkatlere sunmaktaki gayemiz, edebiyat tarihimizin en önemli malzemeleri olan şu'arâ tezkireleri üzerinde yapılan çalışmaları bir araya toplayarak ilgililere bir bilgi hizmeti vermektir.

Bu çalışmamızdaki bibliyografik künyeleri bir tasnife tâbi tutacak olursak bunları "kitaplar, tezler, makaleler, tebliğler" olmak üzere dört ana başlık altında toplamak mümkündür. Kitaplar arasında şu'arâ tezkirelerinden eski harflerle basılmış olanların da bibliyografyada yer alması, yazının başlığıyla mütenasip bulunmayabilir. Ancak eski harflerle basılmış tezkirelerin hemen hepsinin ehil kimselerce bir çok yazma nüsha göz önünde bulundurularak hazırlandığı, özellikle de bunların bir kısmının mukaddimelerinde oldukça önemli bilgiler bulunduğu dikkate alınca onları da "çalışma" kabul ederek burada değerlendirmeye hak verileceği inancındayız.

Bibliyografyayı hazırlarken değişik metotlar uygulama imkânımız vardı. Yukarıdaki tasnife tâbi olarak kitap, tez, makale ve tebliğleri ayrı ayrı vermek, yapılan çalışmaları tezkire yazarlarına göre gruplandırmak veya yapılan neşriyatı yıllara göre tasnif etmek yolları tercih edilebilirdi. Ancak biz, dördüncü bir yol olarak çalışma sahiplerinin adlarına göre bir bibliyografya hazırlamanın daha doğru olacağına kanaat getirdik. Böylece, kimlerin hangi çalışmaları yaptığı daha net ve bir arada tespit edilebileceğini düşündük.

Hazırlanan bu bibliyografyada, başlığın ihtiva ettiği sınırları aşmama düşüncesiyle -birçoğunda tezkirelerle ilgili geniş bilgiler de bulunan- tezkire yazarlarıyla ilgili bibliyografik künyeler verilmemiş, doğrudan "eserler", yani tezkireler üzerine yapılan çalışmalar değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Mümkün olduğunca tamamını toplamaya gayret ettiğimiz bu çalışmamızda göremediğimiz yayınlar ve tezler de mutlaka olmuştur. Özellikle mezuniyet tezlerinin tespitinde, edebiyat fakültelerimizin ilgili bölümlerince yayımlananları ve özel haberleşmeler sonucunda tespit edebildiklerimizi değerlendirebildik. Muhtemel bu eksikliklerin ileride yapılacak eklemelerle tamamlanması mümkündür. Bu tür ek yayınları yapacak olanlara şimdiden müteşekkirimiz.

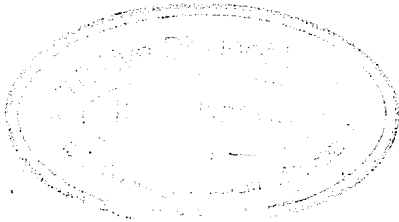
* Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı (1999), s. 544-567.

M. Fatih Köksal, Klasik Türk Şiiri Araştırmaları,

Ankara 2005, s. 243-261.

ISAM 141415

08 SUBAT 2006

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
KIRŞEHİR EĞİTİM FAKÜLTESİ YAYINLARI NU.: 1

I. KIRŞEHİR KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI
BİLGİ ŞÖLENİ

(8-10 EKİM 2003)

BİLDİRİLER

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MÜDÜRLÜĞÜ

Hazırlayan

Yard. Doç. Dr. Ahmet GÜNŞEN

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	140172
Tas. No:	956.15 KIR.K

KIRŞEHİR-2004

ŞU'ARÂ TEZKİRECİLİĞİ GELENEĞİNE YENİ BİR HALKA:
NÜRİ OSMAN HANYEVİ VE ESERİ

Orhan KURTOĞLU*

Herhangi bir meslek dalında şöhret kazanmış kimselerin hayatları insanoğlunun her zaman dikkat ve ilgisini çekmiştir. Bu sebeple tarih yazıcıları, eserlerinde anlattıkları olaylar kadar, bu olayların kahramanlarının hayat hikayelerinden de bahsetmişlerdir. Çünkü "olaylar kadar, o olaylarda etkili olmuş kişi ya da kişilerin hayat hikayeleri, bizzat hadisenin kendisi kadar mühimdir" (İsen 1997: 1).

İslâm dünyasında Hz. Peygamber'in hayat ve faaliyetlerini tespitle başlayan biyografi geleneği zaman içerisinde konularını genişletmiş ve mesleklerinde tanınmış dilbilimcilerin, şâirlerin, hekimlerin ve diğer meslek mensuplarının (İsen 1997: 1-2), nakîbü'l-esrâfların, şeyhülislâmların hayatından da bahseder olmuştur.

Türk biyografi geleneği içerisinde önemli bir konuma sahip tezkirecilik geleneği de türünün kendisine vermiş olduğu imkanlarla "Osmanlı toplumunun maddî ve manevî kültürünü meydana getiren her meslek ve gruptan yaratıcı kişilerin biyografik künye yazıcılığını temel alan bir türdür" (İsen 1997: 29). Bu itibarla tezkire yazarları eserlerinde "belirli bir meslekte tanınmış kişilerin, meselâ evliyaların, hattatların, mîmar ve mûsikî ustalarının, hatta usta bir çiçek yetiştiricisinin hayat ve sanatından" (İsen 1997: 1-2; 29) bahsetmiştir.

Türk edebiyatında tezkirecilik geleneği, Ali Şîr Nevâî ile başlamış ve bu türde otuzun üzerinde eser verilmiştir¹. Başlangıçta genel olarak şâirlik ortak değerinden hareketle oluşturulan bu tür eserler, zaman içerisinde daha dar bir çerçevede yer alan şâirleri değerlendirmeye tâbi tutmuş, kimisi Esrâr Dede'nin Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'sinde olduğu gibi bir tarikata mensup şâirleri ihtiva ederken, kimisi de Ali Emîrî'nin Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid ve Esâmi-i

* Okt. GÜ. Kırşehir Eğitim Fakültesi.

¹ Tezkireler hakkında yapılan çalışmalar için bk. M. Fatih KÖKSAL, "Türkçe Şu'arâ Tezkireleri Üzerine Yapılan Çalışmalar", Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray Özel Sayısı. s. 544-567.

179918

ISTANBULER TEXTE UND STUDIEN

HERAUSGEGEBEN VOM
ORIENT-INSTITUT ISTANBUL

BAND 6

Tegme

Autobiographical Themes in Turkish Literature:
Theoretical and Comparative Perspectives

edited by

Olca Akyıldız

Halim Kara

Börte Sagaster

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Den. No:	179918
Tas. No:	7819 AUT.7

WÜRZBURG 2007

ERGON VERLAG WÜRZBURG
IN KOMMISSION

19 ŞUBAT 2010

SONUÇ

Bu çalışmada, Milli Mücadele Dönemi'nde Kuva-yı Milliye'nin iki güçlü efesi olan Yörük Ali Efe ile Demirci Mehmet Efe'nin Muğla ve havalisi üzerindeki nüfuz çekişmesi, bu nüfuz çekişmesinin nedenleri ve özellikle de Yörük Ali Efe'nin Muğla merkez ve Milas ilçesindeki faaliyetleri ele alınmıştır. Bu nedenle, arşiv kaynakları ile de desteklenen bu çalışmanın, Milli Mücadele Dönemi'nde Yörük Ali Efe'nin Muğla ve havalisi üzerindeki faaliyetleri ile ilgili önemli bir bilgi açığını dolduracağı inancındayız.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı

D : 71

F : 65

K : 15

Tetkik Eserler

AKER, Şefik, İstiklal Harbi'nde Milli Aydın Cidali ve 57. Tümen, C.3, İstanbul, 1937

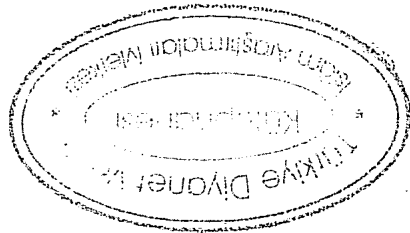
AYDINEL, Sıtkı, Güneybatı Anadolu' da Kuva-yı Milliye Hareketi. Ankara, 1990

GÖKBEL, Asaf, Milli Mücadele' de Aydın, Aydın, 1964

TÜRKEŞ, Ünal, Kurtuluş Savaşı'nda Muğla, İstanbul, 1973

Kaynak Kişi

TOPALOĞLU, Turgut, Emekli Mebus

ARAP HARFLİ YENİ TÜRK EDEBİYATI ANTOLOJİLERİNİN (1839-1928) KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ*

Safiye AKDENİZ**

ÖZET

Türk edebiyatında antoloji olarak değerlendirebileceğimiz en eski eserler şiir mecmuaları ile şairlerin şiirleri yanında biyografileri hakkında da bilgi içeren şura tezkireleridir. Halk edebiyatında ise bu türün işlevini cönkler gerçekleştirmiştir.

Batıdaki anlamıyla ilk antolojiler bizde 19.yy.'da verilmeye başlanmıştır. Bu eserler içerdikleri antolojik, biyografik ve tenkidi malzemeyle hem edebiyat tarihi hem de tenkidi açısından büyük önem taşımaktadırlar. Bu antolojilere bakarak estetik anlayışımızın gelişimi hakkında da bilgi edinmek mümkündür.

Bu çalışmada, Yeni Türk edebiyatının başlangıç tarihi olan 1860 yılından Latin harflerinin kabul edildiği 1928'e kadar basılmış Arap harfli Yeni Türk edebiyatı antolojilerinin içerik ve metod yönünden karşılaştırılması yoluna gidilmiştir. Antolojilerde en sık yer alan şahsiyetler Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamid, Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa, Tevfik Fikret vb.dir. Yazıda tekrarlanan eserler de belirtilmiştir. Eserlerin metodik açıdan bir çok kusur taşıdığı ve bu dönemi konu edinen günümüz antolojileriyle benzerlikler gösterdiği bir diğer tesbittir.

ABSTRACT

The oldest works of Turkish literature which we can appreciate as anthologies are poetry periodicals and biographical memoirs (şura tezkireleri) which inform the biographies of poets and their poems. Manuscript collections of folk poems (cönkler) have the same function of şura tezkireleri in the Folk literature.

The anthologies like the western ones started to appear in the 19th century. Those works which contain anthological, biographical and critical information have a great importance to both the history of the literature and to its criticism. By studying these anthologies, it is also possible to be informed about the progress of our aesthetical understanding.

In this article, anthologies written in Arabic of the New Turkish literature from 1860- the beginning year of the new Turkish literature to 1928- the year when Latin characters were accepted- have been discussed and compared according to their contents and methods. The famous personalities which are mentioned in the anthologies most are Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamid, Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa, Tevfik Fikret etc. In this article, the repeated works are also mentioned. It is also shown that there are lots of methodical deficiencies in the works and that these works have similarities with the present anthologies which deal with that period.

Tanzimat'ın ilanından (1839), Latin harflerinin kabul edildiği 1928 yılına kadar antoloji sayılabilecek birçok eser basılmıştır. "Numuneler", "seçmeler", "müntahabat" adı altında yayımlanan bu eserlere "kıraat kitapları" ile bir şahısa ait örneklerden oluşmuş müstakil derlemeler de ilave edilirse bir

*Araş.Gör.Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Harun Tolasa, Şâir Tezkirelerinde Örnek Verme İşlemi, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.1, s.1 (İzmir, 1980), s.199-230.

Mustafa İSEN

ÖTELERDEN BİR SES

Divan Edebiyatı ve Balkanlarda

Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler,

Ankara-1997, s. 37-46.

DN: 48849

ANADOLU SAHASI TÜRK TEZKİRECİLİĞİNDE ŞEKLİ GELİŞİM*

Belli bir meslekte tanınmış kişilerle, özellikle şâirlerin hayat hikayelerinden söz edip eserlerinden örnekler veren çalışmalar olarak tanımlanabilecek olan tezkireler, ilk kez XVI. yüzyılda edebiyatımızda görülmüş, bu tarihten itibaren XX. yüzyıl ortalarına kadar da artık kesintisiz olarak edebiyat dünyamızda yer alan türlerden olmuştur.

Uzun bir süre hayatîyetini sürdüren bu edebî türün, geniş zaman dilimi içinde farklı şekli görünümmler içinde ortaya çıktığı bir gerçektir. Bu yazının konusu, Anadolu Türk tezkireciliğini şekil yönünden ele alıp incelemek, tezkirelerimizde şekil bakımından tutulan yolu, tarihî gelişimi içinde gözler önüne sermektir.

Anadolu sahasında yazılan ilk tezkire Sehî Bey'in (ö.1548), *Heşt-Behişt* adlı eseridir. 1538 yılında eserini meydana getirmiş olan Sehî Bey, tezkiresini Herat

* *Afili Kültür*, Ankara 1985, S.49. s.60-62 içinde yayınlanmıştır.

4- Haluk İpekten, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuarâ Tezkireleri*, Erzurum 1986.

Mustafa İSEN

ÖTELERDEN BİR SES

Divan Edebiyatı ve Balkanlarda

Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler,

Ankara, 1997, s. 47-54.

DN: 48849

21 MAYIS 1997

TÜRK TEZKİRECİLİĞİNDE ANTOLOJİ TİPİ ÖRNEKLER*

Şâirlerin hayatlarından söz edip eserlerinden örnekler veren Şuarâ Tezkireleri'nin türkçede ilk örneğini Ali Şir Nevâyî (1441-1501) verir. Anadolu sahasında ise türün ilk örneği Sehî Bey'e (ö.1548) aittir. Sehî Bey'in kaleme aldığı Heşt Behişt (y. 1538) ve hemen onun ardından türün mükemmel örneklerini veren Latîfî (ö.1582) ve Âşık Çelebi (1520-1571) eserlerini yazarken kendilerine model seçtikleri örnekler, Herat ekolü tezkireleri diyebileceğimiz Molla Abdurrahman Câmî'nin (ö.1492) Bahâristân'ı (y. 1487), Devletşâh Semerkandî'nin (1495 veya 1507) Tezkiretü's-şuarâ'sı (y. 1491) ile Nevâyî'nin Mecâlisü'n-nefâis'idir (y. 1491). Anadolu sahası tezkireleri üzerindeki bu belirgin etkiyi küçük bir karşılaştırma sonucu kolayca görmek mümkün olduğu gibi, adı geçen tezkireciler de eserlerinin önsözlerinde bu durumu açıkça ortaya koymaktan çekinmemişlerdir¹.

* Milli Eğitim, Ankara 1989, S.86, s.40-43 içinde yayınlanmıştır.

¹ Sehî Bey, *Heşt-Behişt*, Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503, 3b 4a; Latîfî, *Tezkire-i Şuarâ*, Kayseri Raşid Efendi Ktp. 1160 8b 9a; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, Üniv. Ktp. Ty. 2406, 35a.

Mustafa İSEN

ÖTELERDEN BİR SES

Odivan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı
Ankara, 1997, s. 28-36. DN: 48849

TEZKİRE*

Arapça *zıkr* kökünden türetilmiş bir kelimedir. Zıkr, anma, hatırlama, sözünü etme anlamlarına geldiğine göre *tezkire*, hatırlamaya vesile olan şey mânâsına gelir. Bu geniş sözlük anlamına dayanılarak kelime, çeşitli mânâlarda kullanılmıştır: Bir şeyi hatırlatmaya ya da bir haberi bildirmeye yarayan kısa pusula; herhangi bir iş için izin verildiğini bildirmek üzere hükümetten alınan kâğıt; askerin terhis olduğunu gösteren belge; aynı şehirdeki resmî daireler arasında gidip gelen yazışma, bunların başlıcalarıdır. Ayrıca bu kelimeden türetilen Tezkire-i evvel; Tezkire-i sâni; Tezkire-i husûsiyye; Tezkire-i ma'ruza; Tezkire-i Osmâniyye; Tezkire-i sâmiye gibi kültür tarihimize mal olmuş tamlamalar da bulunmaktadır. Günümüzde kelimenin kullanım alanı daralmış ve daha çok nüfus tezkeresi, izin tezkeresi, mâzeret tezkeresi, terhis tezkeresi gibi resmî belge adlarıyla tezkere almak; tezkere getirmek; tezkeresini eline vermek gibi ifadelerde kalmıştır. Kelime halk ağzında *teskere* şeklindedir.

* Milli Eğitim, Ankara 1989. S.90. s.22-26 içinde yayınlanmıştır.

Üzerine Makaleler

ÖTELERDEN BİR SES

29

Bu kelime ve terim anlamlarının dışında Tezkire, edebiyat terminolojisi olarak çok daha geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bu mânâda kelime, Osmanlı toplumunun maddî ve manevî kültürünü meydana getiren her meslekten yaratıcı kişinin biyografik künye yazıcılığını temel alan bir türdür. Tezkireci, belirli bir meslekte tanınmış kişilerin, mesela evliyâların, hattatların, mimar ve mûsikî ustalarının, hatta usta bir çiçek yetiştiricisinin hayat ve sanatından söz edebilir. Ama tezkire kelimesi en geniş mânâda kullanım alanını şâirlerin hayatlarıyla şiirlerinden söz eden kitaplarda bulmuştur. Öyleki bu kitapların bazıları tezkire kelimesini özel bir ad olarak taşıdıkları gibi, ayrı bir isim taşıyanlar da çoğu kez tezkire adıyla anılmaktadırlar. Bu eserler, anlattıkları çevrenin veya mesleğin adıyla anılırlar. Şâirleri anlatanlara *Tezkire-i Şuarâ* veya *Tezkiretü's-şuarâ*, erenleri anlatanlara *Tezkiretü'l-evliyâ*, hattatları anlatanlara da *Tezkiretü'l-hattâtîn* denir.

Tezkirecilik geleneği, İslâm kültürüne has bir olaydır. Kökeni, müslümanların ilk dönemlerinde başlatılan tefsir ve hadis çalışmalarına kadar gider. Arapların *tabakât* adını verdikleri çalışmaları İranlılar ve Türkler arasında geliştirilerek tezkire adını almıştır. Kelimenin bu isimle yaygınlık kazanmasında XII. yüzyılın tanınmış İranlı şâir ve düşünürü Feridüddin Attar'ın *Tezkiretü'l-evliyâ* adıyla bir eser yazıp bunun İslâm dünyasında çok tutulmasının büyük rolü olmuştur.

Türk edebiyatında şuarâ tezkiresi yazılması geleneği Çağatay edebiyatında başladı. Oradan Osmanlılara geçti. İlk

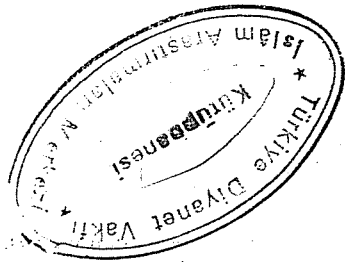
21 MAYIS 1997

Kalavunoğulları zamanında bölgenin üç düşman devleti Moğollar, Haçlılar ve Ermenilerle mücadeleler sistemli bir şekilde sürdürülmüştür. İlhanlıların İslâmlaşması ve bir süre sonra da parçalanması onları bir tehlike olmaktan çıkarmıştır. Öte yandan Suriye sahilleri Haçlılardan temizlenmiş ve nihayet Küçük Ermenistan devletine son verilmiştir. Bu arada Nubya, Yemen ve Tunus üzerinde Memlûk nüfuzu iyice tesis edilmiştir. Yine bu dönemde Memlûk sultanları, kendilerini bütün Müslümanların hamisi olarak görüyorlar ve Hristiyan devletlerle yaptıkları yazışmalarda, bu ülkelerdeki Müslümanların durumunu gündeme getiriyorlardı. Bunda Abbâsî halifesinin Kahire'de bulunmasının etkili olduğunu düşünebiliriz. Adı geçen devletlerden başka Altınordu hanlarının, Dehli ve Fas sultanlarının, Bizans imparatorunun, Fransa, Kastilya, Aragon ve Habeşistan krallarının elçileri Kahire'ye gelip gidiyorlardı.

TTK-BELLETEN, cilt: LIX / sayı: 226

Aralık-1995, s. 621-642

09 EYLÜL 1996

ŞÂİR HATİBİ VE TEZKİRE-İ ŞU'ARA-YI BAĞDÂD'I

Doç. Dr. MEHMET AKKUŞ*

Türk Edebiyatında Tezkirecilik Geleneği:

Edebiyat tarihimizin önemli kaynaklarından biri de şuarâ tezkireleridir. Bu eserler genelde hiç ayırım gözetmeksizin şairleri ele alıp, hayatları hakkında az veya çok bilgi verdikten sonra şiirlerinden de örnekler kaydederler. Edebiyatımızda bu sahada yazılan ilk tezkire olarak Ali Şîr Nevâî (ö. 1501)'nin *Mecâlisü'n-Nefâis*'i, sonuncu olarak da Fatin Davud (ö. 1866)'un *Hâtimetü'l'Eş'âr*'ı kabul edilmektedir¹.

Âgah Sırrı Levent, 15. ve 19. asırlar arasında yazılmış şuarâ tezkirelerinden elyazması veya matbû olarak tespit ettiği 31'ini tanıttığı eserinde, "Türk diliyle yazılmış tezkirelerin tam bir listesini meydana getiremiyoruz. Çünkü bunların çoğu elimize geçmemiştir."², dedikten sonra bazı kaynaklarda isimleri geçtiği halde nüshası bulunmayan eserleri zikreder ve bunların dışında özel kitaplıklarda bilmediğimiz nice eserin olabileceğini belirtir.

Şuarâ tezkirelerinden bir kısmı, yazarlarının kendi dönemlerine kadar yaşamış şairler arasında zaman ve coğrafya ayırımına gidilmeden tertip edilmiş, bazıları da belli tarikatların ve vilayetlerin şairlerini ele almıştır. Bunlar arasında meselâ, sadece Mevlevî şairleri anlatan eserlerle, sadece Bursa, Tekirdağ, Edirne, Âmid (Diyarbakır), Kırım ve Bağdat gibi beldelerden yetişen ulema, meşâyih ve şairleri ele alan tezkire ve biyografik eserler sayılabilir. Bugüne kadar tespit edilen bu kabil eserler yanında, halen ülkemiz hudutları dışında bulunan, ancak uzun yıllar tarih ve kültürümüzde birçok önemli

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

¹ Âgah Sırrı Levent, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ank. 1973, c. I, s. 251; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İst. 1969, c. I, s. II; Komisyon, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank. 1988, s. V.

² Âgah Sırrı Levent, *A.g.e.*, s. 251.

13 AGUSTOS 1996

TUHFE-İ NÂİLÎ'DE ŞAİR KİMLİKLERİ*

Tezkire
Resul KAYA*

ÖZET

Türk edebiyatı biyografi geleneğinde 20. yüzyılda yazılmış eserlerden birisi, Mehmed Nail Tuman'ın Tuhfe-i Nâilî adlı eseridir. Bu çalışmada Tuhfe-i Nâilî adlı eserden kısaca bahsedilerek Mehmed Nail Tuman'ın biyografik anlamda şairleri tanıtabilmek için gerekli en temel noktaları nasıl verdiği sistematik olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Biyografi, Tezkire, Tuhfe-i Nâilî, Şair Kimlikleri

POETS' BIOGRAPHIES IN TUHFE-İ NÂİLÎ

ABSTRACT

One example of the traditional Turkish biography writings written in 20th century is Mehmed Nail Tuman's work called Tuhfe-i Naili. In this paper after introducing the work called Tuhfe-i Naili briefly we will focus on and make a systematic analyses how Mehmed Nail Tuman presents the very significant points of one's life in order to introduce poets in a biographical sense.

Key Words: Biography, Tezkire, Tuhfe-i Nâilî, Poets' biographies

Giriş

Biyografi; Yunanca "bios" (hayat) ve "graphen" (yazmak) kelimelerinden oluşmuş olup, bir şahıs hayatının yazılı tarihidir.

* Bu yazı 2008 yılında Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı'na kabul edilen "Mehmed Nail Tuman ve Tuhfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks Sayfa 301-400)" başlıklı Yüksek Lisans Tezinden hareketle yazılmıştır. İncelemede kullanılan örneklerin Tuhfe-i Nâilî'nin ilgili sayfalarını kapsayan bölümünden alınmıştır. Bu örneklerden hareketle yapılan tespitlerin eserin geneliyle ilgili fikir verebileceği düşünülmektedir.

* Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi.

Biyografi, bir taraftan tarihin ırklar ve insan toplulukları ile değil de fertlerle uğraşan kısmı, diğer taraftan edebî nevilere biridir.¹

Kelimenin esası Yunanca olmasına rağmen Yunanlıların klasik devrinde bu şekilde kullanılan bir terkibe rastlanmamıştır. Biyografi, terim olarak XVII. Yüzyıla kadar görülmemiş olup, kelime, ilk olarak 1683'te John Dryden tarafından kullanılmıştır.²

Biyografi türünün tarihi sürecine ilişkin takvime dayalı yapılmış olan bu zaman tespitine karşın Adnan Adıvar'ın "Başlangıçta Tarih içinde yer alan bu tür, zamanla bağımsız bir bilim halinde gelişip serpildi. Bilindiği gibi tarih, günümüzden önce yaşayanların yüzyüze geldikleri olayları ve onların kahramanlıklarını anlatır. Olaylar kadar, o olaylarda etkili olmuş kişi ya da kişilerin hayat hikâyeleri, bizzat hadisenin kendisi kadar mühimdir. Hadiseleri meydana getirenler insanlar olduğuna göre onların hayat hikâyelerini de tespit etmek de biyografinin konusudur. Bu yüzden doğulu ve batılı tarihçilerin büyük çoğunluğu, tarih içinde biyografiye büyük önem vermişlerdir."³ düşünceleri gibi genel bir zaman tespitinden de söz edilebilir.

Türk edebiyatında biyografi türüne ait önemli örnekler, Osmanlı döneminde yazılmış şair tezkireleridir. Tezkirelerin kökeni İslamiyetin ilk dönemlerinde başlatılan tefsir ve hadis çalışmalarına kadar gitmektedir. Hz. Peygamber'in hayat ve faaliyetlerinin Müslümanlar için önem arz etmesi bundan dolayı Hz. Peygamberin hayatının incelenmek istenmesi biyografi türünün Arap tarihçiliğinde önem kazanmasına sebep olmuştur. İslam tarihçiliği Hz. Peygamberin hayatının incelenmesiyle başlamıştır.⁴ Arapların soy sopla övünmeleriyle ilgili alışkanlıklarının olduğu İslam tarihçiliğinin oluşmasında diğer bir etkidir. Bu anlamda Arap tarihçiliğinde "tabakat" adlı bir çok biyografik eser yazılmıştır. İslam dünyasında oluşan bu biyografik künye yazıcılığı İran ve Türk biyografi geleneğini de etkilemiştir. Bu etkinin özellikle şair biyografilerini içeren kitaplarda görüldüğü söylenebilir.

Araplar şair biyografilerini içeren kitapların geneline "tabakatü's-şuara" derken İranlılar ve Türkler "tezkire" kelimesi geçen kullanımları tercih etmişlerdir. Tezkire isminin kullanılmasında

¹ "Biyografya", *Türk Ansiklopedisi*, c. VII., Maarif Basımevi, İstanbul, 1955., s. 22.

² Age, s. 22.

³ Adnan Adıvar, "Tarih ve Biyografi", *Tarih Dergisi*, c. II, S. 3-4, İstanbul, 1952, s. 2.

⁴ "Tarih", *İslam Ansiklopedisi*, c. XI., Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. 784.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009

760-776

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009

sermeye çalışan yazılarda, ister istemez tekrarlara düşmenin kaçınılmazlığı. Bunlar değişik dergilerde yayımlandıkları zaman çok fazla dikkat çekmeseler de, bir araya toplandıklarında göze batıyor. Bu yüzden sözü edilen örnekler, yer yer küçük müdahalelerde bulunuldu. Benzer biçimde daha önce metinlerle zenginleştirilmiş bazı yazılar, - meselâ *Şehzade Mustafa İçin Yazılmış Üç Yeni Mersiye* adlı makale- konuyla ilgili sonradan kaynak eserler yayımlandığı için örnek metinler çıkarılarak sunuldu. Ayrıca makale yayımlandığı zaman basılmamış bazı kaynaklar daha sonra bu imkâna kavuşmuşsa, dipnotlarda yeni şekliyle gösterildi. Yine kitaba giren yazıların büyük bir kısmı, yaygın akademik bakış açılarının gerektirdiği dipnotlar ve belgelere dayandırılmış objektif sonuçları hedefleyen örneklerden oluşurken, bir kısmı da yorum ağırlıklı ve daha çok popüler nitelikli yazılardan meydana gelmiştir. Özellikle bu ikinci tip yazılar toplumumuzun büyük bölümünde görülen Divan Edebiyatı hakkındaki olumsuz hükümlerin yanlışlığını ortadan kaldırmayı hedefleyen örneklerdir. Merhum Mehmet Çavuşoğlu'nun gayretleriyle beğeni kazanan bu tarz yazıları kaleme alanların sayısı son yıllarda oldukça arttı ve böylece olumsuz kanaatler de o nisbette azaldı.

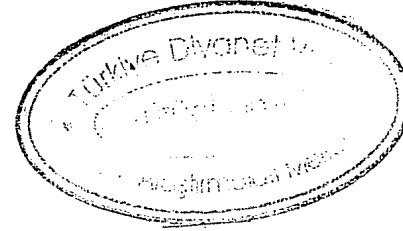
Okuyucuya sunulan araştırmalar, gerek yazıya dönüşme sürecinde gerekse kitap haline gelirken pek çok dostun himmetiyle gün yüzüne çıktı. Hepsine ve Akçağ Yayınevi'ne teşekkür borçluyum.

Ankara, Şubat 1997

Prof.Dr. Mustafa İSEN

Mustafa İSEN
Ötelerden bir ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk
Edebiyatı Üzerine Makaleler, Ankara 1997, s.1-27.
DN: 48849

XVI. YÜZYIL SONUNA KADAR OSMANLILARDA BİYOGRAFİ GELENEĞİ

Tanrıne

Tanınmış kişilerin hayat hikayelerinden bahseden bir tür olan biyografi, denebilir ki insanlıkla yaşıt bir bilim dalıdır. Başlangıçta Tarih içinde yer alan bu tür, zamanla bağımsız bir bilim dalı halinde gelişip serpildi. Bilindiği gibi tarih, günümüzden önce yaşayanların yüz yüze geldikleri olayları ve onların kahramanlarını anlatır. Olaylar kadar, o olaylarda etkili olmuş kişi ya da kişilerin hayat hikayeleri, bizzat hadisenin kendisi kadar mühimdir. Hadiseleri meydana getirenler insanlar olduğuna göre, onların hayat hikayelerini tesbit etmek de biyografinin konusudur. Bu yüzden doğulu ve batılı tarihçilerin büyük çoğunluğu, tarih içinde biyografiye büyük önem vermişlerdir¹.

İslâm dünyasında ise biyografinin konumu bunun da ötesinde özellikler arz eder. Çünkü İslâm tarihçiliği, Hz.

¹ Bu yazı, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara 1995, Yıl XXXI/1-2 (1993), s.211-227 içinde yayınlanmıştır.

¹ Adnan Adıvar, *Tarih ve Biyografi*, *Tarih Dergisi*, C.2, S.3-4 İstanbul 1952, s.2.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
XVIII. Dizi — Sa. 7

BEYÂNİ
MUSTAFA BİN CARULLAH

TEZKİRETÜ'Ş - ŞUARÂ

Eleştirmeli Baskıya Hazırlayan
Dr. İBRAHİM KUTLUK

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	57178
Tas. No:	928-T811 BEY.7

T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ — A N K A R A

1 9 9 7

07 NİSAN 1993

a dream, scattering like glass / the old men's sleep" (12) and awakening in them a sense that the land and its story was their "blood's country" (280).

Wright was significant also because of the "feminine" feeling she brought to a tradition that had been largely "masculine," concerned with struggle and conquest. Setting love, pregnancy, and birth in the context of the energies of the natural world, she brought a new sensibility to bear, prepared to listen to the land as to her own body and to let it speak through her. In this way for the first time in poems like "Bora Ring" (Wright 1994: 8) and "Nigger's Leap, New England" (Wright 1994: 15) the story of the land's First Peoples, "[t]he night ghosts of a land / only by day possessed" (Wright 1994: 354) became part of the tradition. Later poets like Les Murray were to follow. But even more significantly, Aboriginal poets, led by Kath Walker (later Oodgeroo Noonuccal) began to make their voices heard.

This was to open out areas hitherto taboo, forbidden to profane experience because of the spiritual danger attached to them. James McAuley exulted these dangers in the metaphysical explorations of "The Incarnation of Sirius" (in Heseltine 1972: 291-2) and "Celebration of Divine Love" (293-6), but also in the personal bleakness of "Pieta" (301) and "Because" (302). But the poet who was most extreme and most compelling in this exploration was perhaps Francis Webb. Troubled by mental illness and besieged by images of terror, he forged a language to explore deserts of the mind which matched the physical deserts of the interior which had so long haunted the poetic imagination.

On a less monumental scale, later poets like Gwen Harwood, Randolph Stow, Robert Adamson, Vivian Smith, Rodney Hall, David Malouf, Chris Wallace-Crabbe and Philip Hodgins (who wrote about his progress toward death from leukemia) continued this exploration and, nearly always, nature was part of it. While not formally religious, their work nevertheless is about a discovered homeland of the sacred.

Les Murray is perhaps the best known of these poets, celebrating this discovery by creating a legendary Australia, what he calls a "Vernacular Republic," which encompasses ordinary people, giving their experience a sacral quality. He also brings to bear on the land a sensibility akin to that of traditional Aboriginal cultures, celebrating its power which many found so frightening in the past. More recently and in similar vein, John Kinsella created and exulted in a savagely powerful landscape which in his case, however, is almost too strong for its human inhabitants.

The history of the exchange between poetry, nature, and the sacred, then, has been a difficult one. For lack of it Australians have made many mistakes in their relationship with the land and perhaps also with one another and themselves. But if, as Heidegger says, it is poetically that

we live on Earth, then the poets have contributed in no small measure to bring about a change and achieve the imaginative task of settlement.

Veronica Brady

Further Reading

- Chisholm, A.R. and J.J. Quinn, eds. *The Prose of Christopher Brennan*. Sydney: Angus & Robertson, 1965.
- Heseltine, H.P. *The Penguin Book Of Australian Verse*. Ringwood: Penguin, 1972.
- Hodgins, Philip. *Selected Poems*. Sydney: Angus & Robinson, 1997.
- Lawson, Henry. "For'ard." In *The Collected Poems of Henry Lawson*, vol. I. Colin Roderick, ed. Sydney: Angus & Robertson, 1967, 261.
- Plunkett, Felicity. "All Those Layered and Clotted Images: An Interview with Rodney Hall." *Australian and New Zealand Studies in Canada* 11 (1994), 6.
- Turner, Ian. *The Australian Dream*. Melbourne: Sun Books, 1968.
- Webb, Francis. *Collected Poems*. Sydney: Angus & Robertson, 1969.
- Wright, Judith. *Collected Poems, 1942-1985*. Sydney: Angus & Robertson, 1994.
- See also: Australia; Wright, Judith.

Autobiography

Autobiographical texts offer a fascinating window onto the intersections of religion and nature in the actual lives of individuals. In particular, the autobiographical concern with moments of change and development over the life-course allows readers and scholars to explore the particular pathways by which nature comes to shape or to possess personal religious meaning. How does the unique trajectory of each individual's life shape her or his construction of religion, nature, and the relationship between the two? How are religion and nature intertwined with all the other areas of a person's life - psychological development, family, social and cultural influences, historical circumstances, and personal beliefs and values? When and how in a person's life can religious traditions shape environmental experience - and when and how can religious traditions themselves be transformed by particular experiences of nature? Under what circumstances can natural beings and objects themselves function in a religious manner? Addressing these and other questions, the representative autobiographical texts discussed below illustrate the role of nature in selected religiously charged moments across the individual's life-course. (The authors discussed are from the United States except where noted.)

1. *Childhood*. In his "Ode: Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood" (1807), the English

The Encyclopedia of Religion and Nature

Volume 1

Bron R. Taylor
Editor-in-Chief
The University of Florida

Jeffrey Kaplan
Consulting Editor

The University of Wisconsin Oshkosh

Executive Editors

Laura Hobgood-Oster
Southwestern University
Austin, Texas

Adrian Ivakhiv
University of Vermont
Burlington, Vermont

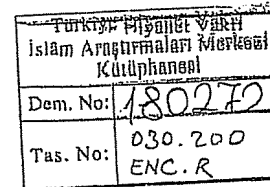
Michael York
Bath Spa University
Bath, United Kingdom

continuum

London 2008

15 ŞUBAT 2009

Tadkirah

RONART, Stephan and, TADHKIRAH, memorial, a term frequently used in titles of books in
Nandy. CEAC. S. 514 the Middle-Ages. To-day it means in a restricted sense birth-certificate
1959 (AMSTERDAM) or similar documents.

Tezkire

tazkira (Persian *tazkere*, Turkish *tezkiye*, an Arabic word meaning memorandum, record), is the term used in Persian and Turkish literature for a collection of lives, most frequently those of poets, but also of saints, sheikhs or calligraphers. A *tazkira*

of poets, which gives a brief biography and examples of each author's work, may be either general, dealing with all the well-known poets up to the time of the author of the *tazkira*; or specialized, dealing only with poets of a certain period or type. They may be arranged chronologically, or geographically according to where the poets were born or lived; or the poets may be grouped in generations, according to the type of verse they wrote. There are even some *tazkiras* arranged lexically. FT

DICTIONARY OF ORIENTAL LITERATURES, ed. JIRI BECKA
c. III, () LONDON. s. 184

felix Taver

02 NISAN 1991

Terlar

تماس باما
مرکز
پایگاه ها
دانشنامه ها
آغاز

cgie.org.ir

مرکز < دیا فارسی > جلد 14 < تذکره نویسی

English version

نوشتار پیشین نوشتار پسین

تذکره نویسی

جلد: 14

نویسنده: اصغر دادیه میرزا ملا احمد
شماره مقاله: 5849

تذکره نویسی، در اصطلاح، به معنی تألیف و تدوین مجموعه یا کتابی که در آن شرح احوال شاعران، نویسندگان، عارفان، فقیهان و جز آنها گردآمده باشد. در زبان عربی کتابهای بسیاری با موضوعات مختلف نوشته شده است که عنوان «تذکره» دارند. حاجی خلیفه در کشف الظنون (383/1 بی) از 77 کتاب به زبان عربی نام می برد که عنوان آنها مصدر به کلمه «تذکره» است و هرکدام در موضوعی خاص، از جمله در تراجم احوال بزرگان، نگارش یافته است و با امعان نظر در آنها می توان دریافت که مؤلفان آن آثار در انتخاب عنوان «تذکره» به معنای لغوی این کلمه، یعنی «یادکرد» نیز توجه داشته اند.

بجز آن، برای کتابهایی که ترجمه احوال است، به حسب مورد، یکی از اصطلاحات «طبقات، انساب، معجم و یا اخبار» نیز به کار می رفته است؛ مانند نزهة اللبائ فی طبقات الادبای ابن انباری، الانساب سمعانی، معجم الادبای یاقوت حموی (نک: نقوی، 1-2) و همچنین اخبار البختری از ابوبکر محمد صولی که از جهت نقد ادبی نیز شایان توجه است (دایرة المعارف...، 66/1).

در زبان فارسی و در دوره غزنوی «تذکره» یکی از اصطلاحات دیوانی و به معنی «یادداشت، سیاهه و صورت» یک چیز بوده است (انوری، 173-174)؛ پس از آن، در عرف ارباب سخن و اهل ادب، این عنوان بر کتابی که مشتمل بر تراجم احوال مشایخ باشد، اطلاق می شده است، مانند تذکره عرفا و تذکره شعرا و تذکره فضلا و جز آنها که شمار این قبیل تذکرها بسیار است (همای، 270؛ مورین، 202). در روزگار ما تذکره، بیشتر به کتابی اطلاق می شود که مشتمل بر شرح احوال و آثار شماری از شاعران باشد و به نظر می رسد که عنوان آنها از نام تذکره الشعرا دولتشاه سمرقندی اقتباس گردیده، و شاید در این نامگذاری به تعبیر «تذکره احوال» نیز التفاتی بوده است (صفا، تاریخ...، 5/3/1589). شمار کتابهایی که حاوی شرح احوال و آثار شاعران باشد، نیز بسیار است و همه آنها به «تذکره» شهرت دارند، مگر در مواردی که نویسنده خود، عنوان دیگری بدانها داده باشد (مورین، 204)، مانند منتخب الاشعار از مردان علیخان مبتلای مشهدی که شامل تراجم احوال 711 شاعر از متقدمان و متأخران است و یا همیشه بهار از کشتن چند اخلاص که در نسخه های مختلف آن از 200 تا 307 تن شاعر معرفی شده اند (گلچین معانی، 303/2، 414).

تألیف کتابهایی در ترجمه احوال شاعران که به حسب عادت «تذکره» خوانده می شود، از عهد سلجوقیان آغاز شد، اما در اوایل کار تألیف کتابی که واقعاً به قصد تذکره نویسی فراهم آمده باشد، متداول نبود و بیشتر به جمع آوری حکایاتی درباره احوال شاعران یا نویسندگان اکتفا می شد (صفا، گنجینه...، 80/1). در کشورهای هند و پاکستان نیز ابتدا «تذکره» حاوی شرح احوال بزرگان بود، مانند تذکره علمای هند از رحمان علی، و تذکره خوشنویسان از غلام محمد هفت قلمی دهلوی؛ اما در دوران حاضر تذکره بر کتابی که مشتمل بر شرح احوال شاعران است، اطلاق می شود (نقوی، 7-8). نخستین کتاب در ترجمه احوال شاعران به زبان فارسی که عنوان تذکره ندارد، لباب اللباب از محمد عوفی است (قزوینی، مقدمه بر لباب...، «ح») و کهن ترین کتاب در ترجمه احوال شاعران که عنوان تذکره بر آن ثبت است، تذکره الشعرا دولتشاه سمرقندی است (گلچین معانی، 77/2). طبقه بندی تذکرها؛ تذکرها را از جهات مختلف می توان چنین طبقه بندی کرد:

الف - از جهت استقلال یا عدم استقلال: 1. تذکرها مستقل، که با هدف معرفی شاعران و شعر آنان تألیف شده اند، مانند لباب اللباب؛ 2. تذکرها غیرمستقل، آثاری است که در ضمن آنها از شاعران و شرح حال آنان نیز سخن به میان آمده است، مانند صبح صادق از محمدصادق اصفهانی. این گونه آثار خود دارای اقسامی چند است: یکم، کتب تاریخی، که ضمن آنها به مناسبت، شاعرانی نیز معرفی شده اند و از مسائل ادبی و تأثیر ادبیات بر پادشاهان و وزیران سخن به میان آمده، یا در لاقه این گونه کتابها فصل و باب جداگانه ای درباره شعرا نامور و ناموران سخن سنج آورده شده است (زهیر، 65)، مانند راحة الصدور راوندی و مآثر رحیمی از عبدالباقی نهاوندی. دوم، مجموعه هایی به نام بیاض، جنگ، خریطه، کشکول و کراسه که حاوی مطالب گوناگون تاریخی، عرفانی، اخلاقی و از جمله شرح احوال و

تصریح وحید دستگردی (همانجا)، تذکره نویسانی مانند آذریبگدلی، صاحب آتشکده، از این تذکره استفاده بسیار کرده، ولی نامی از آن نبرده اند.

این تذکره تاکنون ۳ بار چاپ شده است. نخست به تصحیح حسن وحید دستگردی (تهران، ۱۳۱۷ش) و پس از وی، به کوشش محسن ناجی نصرآبادی (تهران، ۱۳۷۸ش) و سپس از سوی احمد مدقی یزدی (یزد، ۱۳۷۸ش)؛ اما پیش از آنها محمدشفیع لاهوری، بخشهایی از کتاب را در ۱۹۳۵م، تصحیح و چاپ کرده بود (نک: استوری، ۸۲۱/۲(۲)).

در حاشیه نسخه خطی تذکره نصرآبادی موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (شم ۳۳۴۲)، نویسنده‌ای ناشناس در ۱۳۴۲ق/۱۷۲۲م، به درج احوال و اشعار ۱۴۱ شاعر پرداخته که بیشتر آنها از تحفه سامی نقل شده است (نک: گلچین معانی، تاریخ، ۴۰۴/۱-۴۰۶). ۱۶ تن از این شاعران، برخاسته از کهگیلویه هستند. به گفته گلچین معانی (همان، ۴۰۵/۱). نام این ۱۶ شاعر در هیچ تذکره‌ای نیامده است. ناجی بخش مربوط به این ۱۶ نفر را تصحیح کرده، و به صورت پیوست در تذکره نصرآبادی چاپ خود، نقل نموده است (نک: ۷۹۵/۲-۸۰۵).

مآخذ: آقابزرگ، الذریعة: افشار، ایرج، «اطلاعات کتاب‌داری و نسخه‌شناسی در تذکره نصرآبادی»، جشن نامه استاد مدرس رضوی، به کوشش ضیاءالدین سجادی، تهران، ۱۳۵۶ش؛ همو، «تاریخ نصرآبادی»، یاد بهار، به کوشش علی محمد حق‌شناس و دیگران، تهران، ۱۳۷۶ش؛ همو، «چند لغت و ترکیب و تعبیر و اصطلاح کمیاب در تذکره نصرآبادی»، آرام‌نامه، به کوشش مهدی محقق، تهران، ۱۳۶۱ش؛ جعفریان، رسول، «اصفهان قرن یازدهم از نگاه تذکره نصرآبادی»، آینه پژوهش، قم، ۱۳۷۶ش، س ۸، شم ۲؛ دامادی، محمد، «برخی از فواید ادبی و اجزای تذکره نصرآبادی»، هشتمین کنگره تحقیقات ایرانی، به کوشش محمد روشن، تهران، ۱۳۵۸ش، ج ۲؛ زرین‌کوب، عبدالحسین، نقد ادبی، تهران، ۱۳۶۱ش؛ گلچین معانی، احمد، تاریخ تذکریهای فارسی، تهران، ۱۳۴۸ش؛ همو، کاروان هند، تهران، ۱۳۶۹ش؛ همو، «نظری به تذکره نصرآبادی»، نامواره دکتر محمود افشار، به کوشش ایرج افشار و کریم اصفانیان، تهران، ۱۳۶۷ش، ج ۴؛ ناجی نصرآبادی، محسن، مقدمه و تعلیقات بر تذکره نصرآبادی، تهران، ۱۳۷۸ش؛ وحید دستگردی، حسن، مقدمه بر تذکره نصرآبادی، تهران، ۱۳۱۷ش؛ نیز:

Storey, C.A., Persian Literature, London, 1953.
حمید حسینی

تذکره نویسی، در اصطلاح، به معنی تألیف و تدوین مجموعه یا کتابی که در آن شرح احوال شاعران، نویسندگان، عارفان، ققیهان و جز آنها گردآمده باشد. در زبان عربی کتابهای بسیاری با موضوعات مختلف نوشته شده است که عنوان «تذکره» دارند. حاجی خلیفه در کشف‌الظنون (۳۸۳/۱) به از ۷۷ کتاب به زبان عربی نام می‌برد که عنوان آنها مصدّر به کلمه «تذکره» است و هر کدام در موضوعی خاص، از جمله در تراجم احوال بزرگان، نگارش یافته است و با امعان نظر در آنها می‌توان دریافت که مؤلفان آن آثار در انتخاب عنوان «تذکره» به معنای لغوی این کلمه، یعنی «یادکرد» نیز توجه داشته‌اند.

محمدطاهر نصرآبادی، مؤلف اثر خود را در ۱۰۸۳ق/۱۶۷۲م، آغاز کرده، و تا ۱۰۸۹ق/۱۶۷۸م به تکمیل آن سرگرم بوده است. گلچین معانی احتمال می‌دهد که نصرآبادی، پس از فراغت از تألیف تذکره، برخی وقایع و وفیات را نیز تا ۱۱۱۵ق/۱۷۰۳م (۸۸ سالگی خود) ثبت کرده باشد (تاریخ، ۳۹۹/۱-۴۰۰، «نظری...» ۱۹۵۹).

در این تذکره که به نام صفی میرزا، معروف به شاه سلیمان صفوی (د ۱۱۰۵ق)، تدوین شده، ترجمه احوال و گزیده سروده‌های نزدیک به یک هزار شاعر دوره صفویه و معاصر مؤلف گرد آمده است.

این تذکره مشتمل است بر یک مقدمه، در ذکر شاهان و شاهزادگان؛ ۵ «صف» (= بخش)، شامل احوال و اشعار امیران و خوانین ایران و هندوستان، مستوفیان، خوش‌نویسان و شاعران عراق، خراسان، ماوراءالنهر و هندوستان؛ و خاتمه‌ای در ذکر تواریخ و لغز و معما از متقدمان و متأخران. این کتاب، علاوه بر احوال و اشعار شاعران دوره صفوی، حاوی اطلاعات ارزشمند دیگری نیز هست، از جمله: نام برخی از کتابداران و شیخ‌الاسلامهای شهرهای مختلف، نام برخی مدرسه‌ها، محلات و روستاهای اصفهان، مساجد و مقابر امامزادگان، تکایای درویشان، برخی بازارها، بیمارستانها، قبرستانها، و اشاره به برخی از بیماریهای سخت آن روزگار، میزان مواجب دولتی، اسامی برخی از مشاغل، بعضی مجازاتها، چند اصطلاح دیوانی و اطلاعات کتابداری و کتاب‌شناسی و نیز ارتباط شاعران با قهوه‌خانه‌ها (نک: افشار، «اطلاعات...»، ۳۳-۳۶، «تاریخ...»، ۴۴۷-۴۴۹، ۴۵۲-۴۵۷، ۴۵۸؛ جعفریان، ۵۵-۵۹؛ دامادی، ۳۲۰-۳۲۲). افشار برخی از لغات، ترکیبات، تعبیرات و اصطلاحات کمیاب این تذکره را فهرست کرده است (نک: «چند لغت...»، ۲۴۳-۲۵۴).

نثر نصرآبادی فصیح، ساده، و عبارات وی در مجموع استوار است. بیشتر ابیاتی هم که از شعرا گردآورده، شیرین و دل‌پذیر است، و از لحاظ محتوا، در بیشتر آنها غم بر شادی غلبه دارد (دامادی، ۳۲۳؛ وحید، «ز»).

زرین‌کوب (۲۶۵/۱) معتقد است که کلام نصرآبادی در بیان احوال شعرا، از چاشنی انتقاد خالی نیست، اما در داوریه‌های او احتیاط بیش از صراحت به چشم می‌خورد.

گلچین معانی بر آن است که نصرآبادی در نگارش برخی سرگذشت‌نامه‌ها از خلاصه‌الاشعار تقی‌الدین کاشی و عرفات العاشقین اوحدی بلیانی بهره برده است (کاروان هند، ۹۷۶/۲)، اما خود نصرآبادی در هیچ جا به این موضوع اشاره نکرده است. تذکره نصرآبادی، از منابع کتابهایی نظیر خزانه عامره و سرو آزاد، اثر آزاد بلگرامی (نک: آقابزرگ، ۳۶/۴) بوده است. به

Tezkere

THE OTTOMAN BIOGRAPHIES OF POETS¹

J. STEWART-ROBINSON, University of Michigan, Ann Arbor, Michigan

BETWEEN the middle of the sixteenth and the early decades of the twentieth centuries, there was produced in the Ottoman Empire a series of biographies dealing with the poets. Known under the general title of *Tezkere-i Şu'arā* (hereafter as *tezkere*), they may very briefly be defined as biographies of poets including samples of their verses. The writing of biographies—a favorite vocation in the Muslim world—was initiated by the Arabs or their converts to Islam as an adjunct to religious studies and as an ancillary to the historical sciences.² The tradition quickly spread into the field of literature and resulted in the production of compilations devoted solely to the lives and works of the poets. The Persians, who may be considered the political and cultural heirs of the Arabs, continued and developed the tradition which, like so much else, was readily adopted by the Ottomans in the sixteenth century.³

The Ottomans produced some twenty-four⁴ extant biographies of poets, covering

nearly all the poets of the Ottoman Empire, in addition to a few who, in one way or another, were associated with and flourished in the principalities of pre-Ottoman Anatolia.⁵ Although uneven in reliability, objectivity, and scope, nonetheless this uninterrupted body of literature constitutes a significant source relative to (a) the biographies of Ottoman poets, poetesses, and poetasters, and (b) the products of the poets through the poetic samples almost invariably appended to each biographical notice; it also has the potential to act as the basis for the investigation and assessment of the critical attitudes and literary standards of Ottomans of various classes and shades of opinion by means of the comments of the biographers offered in the notices or supplied in the presentation of each selection of verse.

The following article contains the results of an examination of all the available Ottoman biographies of poets listed below in chronological order. The material

¹ The preparation of this article for publication was rendered possible by grants from the Center for Near Eastern and North African Studies, the Horace H. Rackham School of Graduate Studies at the University of Michigan, and the Joint Committee on the Near and Middle East of the Social Science Research Council. Parts of it are extracts from a Ph. D. dissertation submitted to the University of Edinburgh in 1959.

See p. 73 for list of abbreviations used in this article.

² Cf. Sir Hamilton Gibb, "Islamic Biographical Literature," and Ann K. S. Lambton, "Persian Biographical Literature," in *Historians of the Middle East*, eds. Bernard Lewis and P. M. Holt (London, 1962), pp. 54–58 and 141–51 respectively.

³ For a brief discussion of this tradition in Islam, see J. Stewart-Robinson, "The Tezkere Genre in Islam," in *Journal of Near Eastern Studies*, XXIII (January, 1964), 57–65.

⁴ Excluded from this figure are the following works which are traditionally numbered among

productions of this genre: (i) *Zübdet el-Eş'ār* of Kāfzāde Fā'izī, and (ii) *Zeyl-i Zübdet el-Eş'ār* of Mehmed 'Āşım, both of which are *mecmū'a*'s rather than *tezkeres*. (iii) *Nuḥbet al-Āşār fī Fevā'id il-Eş'ār* of Kemiksizzāde Şafvet, which is no more than a shortened copy of Şafā'i's *tezkere*. Cf. In, I, 6, and the unpubl. diss. (Istanbul, 1930) by Tahsin Banguoğlu, "Şuara Tezkireleri," p. 53. (iv) *Tezkere-i Şu'arā* of Silāhdārzāde which formed the basis of Şefkat's *tezkere*. (v) *Mecma'-i Şu'arā ve Tezkere-i Üdebā* (Istanbul, 1325) of Mehmed Serāceddīn, which, regrettably, was not available for consultation. (vi) Süleymān Fehim's *Sefinet aş-Şu'arā* (Istanbul, 1259), which is a Turkish translation of the Persian *tezkere* by Devletşāh. (vii) S. N. Ergun's *Türk Şairleri* (Istanbul, n.d.), 2 vols., based almost exclusively on past *tezkeres* and unfinished.

⁵ This is especially true of the earlier *tezkeres* which feature many more of these pre-Ottoman poets. The first section of Laṭīfī's work, for example, deals with several of these.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

İsrafil BABACAN

16. Asırda Osmanlı Sahası Şâirleri Hakkında Yazılmış
"Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm" Adlı Tanınmayan Bir Tezkire / 1-16
An Unknown Tezkire, Entitled "Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm", on Ottoman
Poets Written in the 16th Century

Belma GÜNERİ FIRLAR • İ.Pelin DÜNDAR
Gazetë Reklamlarının Gençler Üzerindeki Etkisi / 17-33
Effects of Press Advertisements on Young People

Ömer Soner HUNKAN

Mâverâünnehr'de Ali Tegin Oğulları: Kutlug Ordu Devleti (1020-1041) / 35-77
Sons of Ali Tegin in Transoxania: The Kutlug Ordu State (1020-1041)

Ahmet Cüneyt ISSI

Safahat'taki İsyanı "Arbede" Başlığı Altında Okumak / 79-97
To Read The Safahats' Rebellion on the Term of the "Arbede"

Rüya KILIÇ

Osmanlı Sûfiliğinde İbnü'l-Arabî Etkisi: XVII. Yüzyıldan Üç Sûfî / 99-118
The Impact of Ibn al-Arabi on the Ottoman Sufism: Three Sufis from the 17th Century

Gaye ÖZDEMİR YAYLACI

İlköğretim Düzeyinde Kariyer Eğitimi ve Danışmanlığı / 119-140
Career Education and Counseling in
the Development of Children in Elementary Schools

Memet YETİŞGİN

The Anglo-Russian Rivalry, Russia's Annexation of Merv and
the Consequences of the Annexation on Turkmens / 141-167
İngiliz-Rus Rekabeti, Rusya'nın Meru'î İlâhî ve Bu İlâhînin
Türkmenler Üzerindeki Etkileri

Neşide YILDIRIM

Toplum Yapısı İtibarıyla Çameli İlçesinin Özellikleri / 169-194
Characteristics of Çameli Town Regarding as Social Structure

Osman YORULMAZ

Moğol İstilas Sonrası Kanglılar/Kanklılar / 195-222
Kanglys/Kanklys After the Mongol Invasion

16. Asırda Osmanlı Sahası Şâirleri Hakkında Yazılmış "Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm" Adlı Tanınmayan Bir Tezkire

Araş.Gör. İsrafil BABACAN*

Özet: Klâsik Türk Edebiyatı hakkında bilgi veren en önemli kaynakların başında şâir tezkireleri gelir. Bu eserler, hem şâirlerin biyografileri, hem de şiir değerlendirmeleri açısından oldukça önemlidir. Çalışmamızın konusu olan Garîbî tezkiresi, onaltıncı asrın ilk yarısında kaleme alınmış olup, büyük bir ihtimalle, Osmanlı sahası Türk şâirleri hakkında yazılan ilk Türkçe şâir tezkiresidir ve bugüne kadar ülkemizde tanınmamıştır. Eserde, onüçüncü asrın ikinci yarısı ile onaltıncı asrın ilk yarısı arasındaki şâirler söz konusu edilmektedir. Eserin müellifinin Anadolu'dan Safevî ülkesine göç etmesi, her iki sahayı değerlendirebilecek bilgi ve donanımına sahip olması ve kendi dönemindeki Osmanlı şâirlerini yakından tanıyan bir kişi olması gibi sebepler tezkirede, edebiyat tarihimizle ilgili bazı önemli tespitler yapılmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak eserde, başta Mevlânâ, Süleyman Çelebi, Necatî ve Revânî olmak üzere edebiyat tarihimizde iz bırakmış şâirler hakkında önemli tespitlere rastlanır. Ayrıca müellifin, daha çok Mevlevî çevrelerine yakın şâirleri bir araya topladığını iddia etmesi, eseri, Esrar Dede'nin Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyesi ile beraber Mevlevîlik ve Mevlevî şâirler hakkında önemli kaynaklardan biri haline getirir.

Anahtar Kelimeler: Şâir tezkireleri, Garîbî, Osmanlı Şâirleri, İran Azerbaycanı, 16. Asır Osmanlı Sahası Türk Edebiyatı

Giriş

Türk edebiyatının biyografik kaynaklarından şâir tezkireleri hakkında birçok akademik çalışma yapılmıştır¹. Derli toplu bir edebiyat tarihinin yazılması için bu eserlerin tam metnlerinin akademik olarak ortaya konulması zorunludur. Bugüne kadar biyografik kaynaklar konusunda yapılan pek çok yayın sayesinde târihî-edebî açıdan kıymetli eserlerimiz ve bunların müelliflerinin hayat hikâyelerini gün yüzüne çıkarma imkânı doğmuştur.

Tarih kitapları ve bir kısım hâl tercümeleri içeren eserler dışında sırf şâirler hakkında yazılan şuarâ tezkireleri, edebiyat tarihçileri için birinci elden kaynaklar arasında sayılır (İpekten 1988: 25). Tezkire, Arapça zıkr kökünden

*Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / ANKARA
babacan@gazi.edu.tr

19 9 AUGUSTOS 1993

exist in this area of treaty making, a similarity which is revealed most clearly in the somewhat peculiar phrase in the *Iliad* "to cut oaths." It is not here being suggested that the "Greeks" borrowed from the Hittites or vice-versa, but rather that the linguistic phenomena which have been produced from the *Iliad* do tend to indicate that a common civilization is manifest distinctly in both cultures. The exact nature of the Achæan-Hittite relationship, of course, remains unclear.

Since this article is admittedly "initia-tory" and not "definitive," let us close with the following observations. The mere fact that treaties or covenants should exist among the Hittites, the Achæans, and the Hebrews is not particularly noteworthy.³⁹ All settled societies act in some such way, and for a long time attention has been drawn to superficial parallels between Greek amphictyonic arrangements and the twelve tribe system in Israel.⁴⁰ But the linguistic parallels presented in this article appear convincing enough to assume that the connection among these three groups is far more than a superficial or chance similarity.

The practice of cutting a sacrifice as the seal of a treaty was so deeply ingrained that *temnein* and *kārat* would be retained long after the original context had been abandoned.⁴¹ It is not being suggested that the Greek and Hebrew practices were identical, that *horkia* = *b'rit*. The genius

³⁹ Indeed Gordon has already made the connection between covenants between Yahweh and individual Israelites and between one or another of the Greek gods and a particular Homeric hero, cf. *Before the Bible*, p. 96, 256 f.; *World of the Old Testament* (New York, 1958), p. 118; though he does not call attention to the linguistic phenomena.

⁴⁰ Cf. e.g. M. Noth, *History of Israel* (New York, 1958), p. 88; J. Bright, *History of Israel* (Philadelphia, 1959), p. 144.

⁴¹ For Greek, cf. Polybius, 21.24.3; 21.32.15; for Hebrew, IQS 13 : 7; CD 15 : 8. The whole question of the later Greek and Hebrew usage, including the renderings of *b'rit kārat* in LXX, deserves attention respecting the tenacity of ancient traditions in a changed setting.

of each people expressed itself differently, but the differing expressions seem to have derived ultimately from a common source—at least in this instance. The similarity and divergence may be seen in the Greek and Hebrew development of the original Hittite formulation "oaths and bonds" to designate the treaty or covenant. In the *Iliad* one element, the oaths, is fastened upon, in Hebrew thought the other, the bonds;⁴² but in both the common source is reproduced in the verb *temnein* or *kārat*, though these verbs apply properly to neither oaths nor bonds. It may be possible to see the Greek and the Hebrew genius incipiently operating in their selection of one element of the ceremony to be made linguistically central, but that is a theological matter better discussed elsewhere.

In conclusion it should be said that the writer is well aware of the limitations of this article. Of the vast expanse of Greek materials only the *Iliad* has been investigated, and the Hittite material is handicapped by its presentation through secondary sources. It is to be hoped that further studies will remedy both of these deficiencies. But even with these limitations, the writer believes that this investigation of *horkia* in the *Iliad* does indeed show that there is an indisputably common milieu between the Achæans of Homer and the early Hebrews. Further, the Hittite material may well point toward that people's having been one of the primary bridges between the Aegean and the Jordan. Thus while Gordon's thesis must yet be challenged, vindicated, or disproven on many scores, the present study seems to indicate some support for his contention "that Greek and Hebrew civilisations are parallel structures built upon the same East Mediterranean foundation."

⁴² Though "bond" as the original meaning of *b'rit* has been disputed cf. the discussion in Eichrodt, *op. cit.*, p. 37; the writer accepts the derivation.

Journal of Near Eastern Studies, 23 (1964)
57-65

THE TEZKERE GENRE IN ISLAM

J. STEWART-ROBINSON, University of Michigan, Ann Arbor

IN contrast with Arabic and Persian literatures, Ottoman literature has been sadly neglected by Western orientalists. So much so that even the most fundamental materials necessary for the study and appreciation of the literary achievements of the Ottomans are either lacking or not sufficiently well known to be of substantial assistance to actual or potential scholars in this field.¹ The omission of the poetic and prose writings of the Ottomans from the long list of subjects which have so far attracted the attention and demanded the serious consideration of orientalists may be due, in part, to the fact that they were regarded by Westerners as inferior imitations of similar Persian efforts and therefore not deserving of equal study.² Whether this notion is correct or not, it must surely suffer from the fact that there has never been a comparative study of the literary productions of the Persian and Ottomans, or of the Ottoman materials that are

undoubtedly a prerequisite to such a study.

Most important among such materials must certainly be—apart from the literary productions themselves—the series of biographical works devoted to the poets. These are known as the *Tezkere-i şu'arā*, or merely *tezkeres*, and those who compiled them as *tezkerecis*. Although two of these Ottoman works have been translated into German by Oscar Roscher,³ and while Joseph von Hammer-Purgstall's *Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit* (Vienna, 1836–1838) is substantially a paraphrase of many of them, and while E. J. W. Gibb in his *A History of Ottoman Poetry* (London, 1900–1909) has used them, it can be said that they have never been studied as an independent body of literature apart from the information which they contain.⁴ Von Hammer-Purgstall's method of work in his histories of Arabic and Persian literatures,⁵ as well as in his pioneering work mentioned above on Ottoman poetry, was simply to translate uncritically native materials of this order. Too frequently his work is marred by

¹ See HOP, I, v–xi, observations on the subject made at the beginning of this century and to a large extent still applicable today. The abbreviations used in this article follow:

GAL Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Literatur* (Leiden, 1937–1948), 2 vols., 3 supplementary volumes.

HOP E. J. W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry* (London, 1900–1909), 6 vols. (Volumes II–VI edited by Edward G. Browne.)

JA *Journal Asiatique*.

JAOS *Journal of the American Oriental Society*.

JRAS *Journal of the Royal Asiatic Society*.

RSO *Rivista degli Studi Orientali*.

² Cf. HOP, V, v, no less an authority on Persian literature than Edward G. Browne argues against this contention and claims solely on the basis of their achievement in poetry that the Ottoman Turks had never been "indifferent to literature." See also, J. W. Redhouse, "On the History, System and Varieties of Turkish Poetry," *Transactions of the Royal Society of Literature* (London, 1870), p. 26.

³ Latif's *Tezkere*, and *Sehi Bey* (Tübingen, 1950). Twenty-three such works are known to have been produced by the Ottomans. Only six of these have been printed, but copies are now rare. The rest are in manuscript form.

⁴ Turkish scholars have generally made more and better use of them, but they, too, have not evinced any interest in them from the point of view of their intrinsic literary and historical value. Turkish studies of the *tezkeres* which demonstrate any sort of evaluation have been few and limited in scope.

⁵ *Literaturgeschichte der Araber bis zum Ende des 12. Jahrhunderts der Hidschret* (Vienna, 1850–1856), 7 vols., and *Geschichte der schönen Redekünste Persiens, mit einer Blüthenlese aus zweihundert persischen Dichtern* (Vienna, 1818).

اداری، ثبت کردن، ترتیب دادن دیوان، جمع کردن، گردآوردن، تألیف کردن، در دیوان نوشتن و در اصطلاح ادبی، گردآوری هر گونه اثر ادبی را گویند. ریشه آن واژه سومری دوب (dub) به معنی خط کشیدن، نوشتن و لوحه است. تدوین از مشتقات عربی دیوان* است و با واژه‌هایی چون دیوان، دبیر، دفتر* و واژه فرانسوی dovane هم‌ریشه است. در زبان پهلوی، واژه نیپیکنیتن (nipikēnitān) به معنی تدوین و به صورت کتاب رسمی درآوردن آمده است و برگرفته از واژه نیپیک (nipik)، به معنی نوشته، کتاب، رساله* و سند است. دیوان، نزد اعراب در آغاز به معنی دفتر مالیه بود؛ و آن دفتری بود که احوال و نام اشخاص مالیات دهنده را با جزئیات، در آن ثبت می‌کردند. تازیان از این واژه (دیوان) مشتقاتی چون دواوین و تدوین ساختند. این واژه که نخست، به معنای ثبت در دیوان مخصوص (دفتر مالیه) بود، پس از چندی در معنای ثبت در هر دفتر نامشخص نیز به کار رفت. صفت مفعولی مدوّن به معنی مکتوب در دیوان است: «و او [بهرام گور] را شعر تازی است به‌غایت بلیغ و اشعار او مدوّن است.» (لباب‌الالباب) □ «شاد زی و شاد باش تا همه شاهان - نام به دیوان تو کنند مدون.» (فرخی) نیز صفت فاعلی مدوّن به معنی ترتیب دهنده دیوان و دیوان پرداز و ترکیباتی چون مدون ساختن / مدون کردن به معنی در دفتری جمع‌آوری و تدوین کردن است.

منابع: فرهنگ دانشگاهی عربی به فارسی (ترجمه المنجد العربی)، زیر «مدون»؛ فرهنگ زبان پهلوی، ۴۱۰؛ فرهنگ فارسی، زیر «تدوین»؛ فرهنگ لاروس، زیر «التدوین»؛ لغت‌نامه، زیر «تدوین»، «مدون»؛ مقالات اقبال آشتیانی، ۹۵-۹۷؛ مکارم الآثار، ۳۸/۱؛ واژه‌یاب، زیر «تدوین»؛ «علم اشتقاق لغات»، ایرانشهر، سال ۱، شماره ۸، صص ۱۹۳-۱۹۷.

جان

اما موضوع آن عارفان مسلمان است نه شاعران. نخستین تذکره‌ای که در ادب فارسی شناخته شده است، کتاب لباب‌الالباب نوشته سدیدالدین عوفی است و دو کتاب مناقب الشعرا و چهارمقاله نظامی عروضی که پیش از آن نوشته شده‌اند. این کتاب‌ها با این‌که به شعر و شاعری نیز پرداخته‌اند، از نظر طرح و تنوع موضوع، تذکره شمرده نمی‌شوند. تذکره‌ها را به لحاظ دامنه شمول می‌توان به عام و خاص بخش کرد. تذکره عام، ترجمه احوال همه شاعران فارسی‌گوی است چنان‌که لباب‌الالباب عوفی، شرح حال همه شاعران را از آغاز تا روزگار نویسنده دربردارد. تذکره خاص ممکن است محدود به زمان یعنی مشتمل بر شرح احوال و آثار شاعران یک عصر باشد؛ نمونه این‌گونه تذکره‌ها انجمن‌آرا، اثر احمد بیگ گرجی متخلص به اختر در ترجمه شاعران معاصر مؤلف و تذکره نصرآبادی در ترجمه شاعران عهد صفوی است. همچنین تذکره خاص، ممکن است محدود به منطقه‌ای جغرافیایی، مانند یک ولایت یا استان یا کشور یا یک شهر باشد، مانند تذکره‌های گنج زرافشان و گنج بدخشان، نوشته امیر بیگ حبیب‌زاده و دانشمندان و سخن‌سرایان فارس، نوشته آدمیت. گاهی نیز تذکره به نوع شعر می‌پردازد، مانند تذکره هفت آسمان که در ترجمه احوال شاعران مثنوی‌سرا است و تذکره میخانه که در شرح احوال شاعرانی است که ساقی‌نامه* سروده‌اند. کمیت تذکره نویسی، برحسب زمان متغیر بوده و با گذشت زمان، سیر صعودی پیموده است؛ از سده هفتم هجری، تنها کتاب لباب‌الالباب باقی مانده است. در سده‌های ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳ و ۱۴ هجری، شمار تذکره‌های نوشته به ترتیب ۲، ۷، ۳۳، ۵۸، ۷۲، ۱۵۱ و ۲۰۰ است. تذکره‌ها بدین لحاظ که نام بسیاری از شاعران و نمونه شعر آنان را به یادگار گذاشته‌اند، در تاریخ ادبیات ارزشمندند و چون گاهی نویسندگان آن‌ها از فرهیختگان و سخن‌شناسان صاحب ذوق بوده‌اند، اشعار خوب و زیبای آن‌ها را انتخاب و ثبت کرده‌اند. با این حال، ارزش همه تذکره‌ها یکسان نیست و بسیاری از آن‌ها نه تنها عاری از ذوق ادبی* و سخن‌شناسی هستند، که مطالب آن‌ها نیز رونوشت و تکرار آثار پیشینیان است. با این‌که در سده‌های ۱۳ و ۱۴ هجری تذکره‌نویسی به اوج خود رسید و کتاب‌هایی مهم در ترجمه شاعران نوشته شد، بنا انتشار کتاب تاریخ ادبیات ایران نوشته ادوارد براون انگلیسی و کتاب‌های دیگری که پس از آن در تاریخ ادبیات فارسی پرداخته شد، این نوع کتاب‌ها تا حدی جان‌نشین تذکره شدند، اما

تذکره (taz.ke.re)، کتابی که در شرح احوال و یادکرد آثار کسی یا کسانی از یک گروه، مانند شاعران، نویسندگان، عارفان و نقاشان نویسنده. در ادب فارسی، به کتاب‌هایی اطلاق می‌شود که در ترجمه شاعران نویسنده و نمونه اشعار آنان را نیز آورند. پیش از روزگار صفویان، تنها کتابی که به معنی اخص تذکره بود و واژه تذکره را در نام خود داشت، تذکره الشعرا دولت‌شاه سمرقندی بود. البته کتاب تذکره الاولیای شیخ فریدالدین عطار نیشابوری به لحاظ تاریخی مقدم بر تذکره دولت‌شاه است و عنوان تذکره دارد،

تذکره ناظم بدخشی

تذکره نویسی فارسی در آسیای میانه

زیر «صدر ضیا»؛ ادبیات فارسی بر مبنای تألیف استوری، ۷۰۷ -
 ۷۰۸؛ تاریخ تذکره‌های فارسی، ۳۳۰/۱، ۳۷۴ - ۳۷۶؛ تذکار اشعار؛
 دایرة المعارف شوروی تاجیک، ۴۹۰/۶؛ فهرست دست‌نویس‌های
 شرقی آکادمی علوم تاجیکستان، ۱۶۶/۱؛ نمونه ادبیات تاجیک،
 ۴۰۲.

معصومی

تذکره ناظم بدخشی (taz.ke.re-ye.nā.zem-e.ba.dax.sī)، تذکره‌ای
 به فارسی از میرمحمد اسماعیل ناظم بدخشی. این تذکره در
 ۱۲۱۴ق، نوشته شده و شرح حال شماری از فضلای بلخ و
 بدخشان و ایران و بخارا را دربردارد. نسخه‌ای از این تذکره نزد
 شاه عبدالله بدخشی نگه‌داری می‌شد. در بخش‌های پایانی،
 کس دیگری بدان الحاقاتی افزوده که دارای اشتباهات تاریخی
 فراوان است.

منابع: تاریخ تذکره‌های فارسی، ۳۸۸/۱ - ۳۸۹؛ شاه عبدالله
 بدخشی، «ادبیات فارسی»، مجله کابل، سال نهم، شماره
 یازدهم.

برزگر

تذکره نقشبندی به طریق نظم (taz.ke.re-ye.naqš.ban.di.ve.be.ta)
 (riq-e.nazm)، کتابی به فارسی در عرفان، سروده محمد طاهر
 طیب فرزند محمد طیب. سراینده در سده دوازدهم هجری
 می‌زیست. دست‌نویسی از این کتاب به شماره ۸۵۵/۳
 (۴۱۶ق - ۴۲۰ق) در پژوهشگاه خاورشناسی فرهنگستان
 علوم ازبکستان نگه‌داری می‌شود.

منبع: فهرست دست‌نویس‌های شرقی فرهنگستان علوم ازبکستان،
 ۳۰۴/۲.

قبادیانی

تذکره نویسی فارسی در آسیای میانه (taz.ka.re.ne.vi.si.ve.fār.si)
 (dar.ā.si.yā.ve.mi.yā.ne)، نخستین تذکره‌های فارسی به قلم
 کسانی نوشته شده‌اند که در آسیای میانه می‌زیسته‌اند. لباب
 الالباب نوشته محمد عوفی بخاری (ز ۶۳۰ق) و تذکره الشعرا
 نوشته دولت شاه سمرقندی (- ۹۰۶ق) در شمار این تذکره‌ها
 جای دارند. تذکره‌های فارسی در آسیای میانه را می‌توان چنین
 دسته بندی کرد: الف- تذکره‌های عمومی که زندگینامه بزرگان و
 شاعران هر منطقه و هر زمان تا روزگار نویسنده تذکره را در بر

می‌گیرد؛ ب- تذکره‌های محلی که زندگینامه بزرگان و شاعران یک
 منطقه یا یک شهر هستند؛ ج- تذکره‌های اولیه که شرح احوال و
 نمونه آثار عارفان، صوفیان و مشایخ‌اند؛ د- کتاب‌های تاریخی که
 در آن‌ها از بزرگان و شاعران نیز یاد شده است؛ ه- برخی دیگر از
 کتاب‌ها که در هیچ یک از دسته‌های یاد شده نمی‌گنجند، اما در
 آن‌ها یادکرد شاعران دیده می‌شود. الف- تذکره‌های عمومی: ۱-
 لباب الالباب، نوشته سدیدالدین محمد عوفی* بخاری که
 نخستین تذکره به جا مانده فارسی است و در ۶۱۸ق نوشته شده
 است. این کتاب در دوازده باب تدوین شده است. جلد دوم
 لباب الالباب در ۱۹۰۳م به کوشش ادوارد براون و جلد یکم آن
 در ۱۹۰۶م به کوشش محمد قزوینی در لیدن به چاپ رسید و هر
 دو جلد، به کوشش سعید نفیسی در یک مجلد به چاپ دوم
 رسید (۱۳۳۵ش). مصححان حاشیه‌هایی نیز به متن آن
 افزوده‌اند؛ ۲- تذکره الشعرا، نوشته دولت شاه* بن امیر
 علاءالدوله بختیاشاه غازی سمرقندی که در ۸۹۲ق به نام علی
 شیرنوازی (- ۹۰۶ق) نوشته شده است. این کتاب دومین تذکره
 فارسی است و مؤلف آن را در یک مقدمه، هفت طبقه و یک
 خاتمه تدوین کرده است. در تذکره الشعرا دولت شاه نام صد و
 پنجاه تن از شاعران فارسی‌گوی و نیز برخی از شاهان و امیران
 روزگار مؤلف آمده است. این کتاب چندین بار به چاپ رسیده
 است (به کوشش ملک الکتاب شیرازی، بمبئی، ۱۳۰۵ق،
 بمبئی، ۱۳۱۸ق، به کوشش ادوارد براون، همراه با نوزده
 صفحه مقدمه فارسی و شانزده صفحه مقدمه انگلیسی، لیدن،
 ۱۳۱۸ق، به کوشش شیخ محمد اقبال، لاهور، ۱۹۲۴م به
 کوشش محمد لوی عباسی، تهران، ۱۳۳۷ش، به کوشش
 محمد رضائی، تهران، ۱۳۳۸ش)؛ ۳- مذكر احباب، نوشته
 خواجه حسن بخاری متخلص به ثناری که در تکمیل مجالس
 النفاث است و در یک مقدمه، چهار باب و یک خاتمه تدوین
 شده است. مذكر احباب زندگینامه دویست و هشتاد و سه تن از
 شاعران را در برمی‌گیرد. این کتاب که در ۹۷۴ق تألیف شده،
 نخستین بار به تصحیح سید محمد فضل الله در حیدرآباد دکن
 به چاپ رسیده است (۱۳۸۹ق) و بار دیگر به تصحیح نجیب
 مایل هروی در تهران چاپ و منتشر شده است (۱۳۷۷ش)؛ ۴-
 مجمع الفضلا / عارف الآثار، نوشته محمد عارف بقایی بخاری
 که در یک مقدمه، سه فرقه و یک خاتمه تدوین شده است.
 بقایی نوشتن مجمع الفضلا را در ۹۹۹ق آغاز کرد و در ۱۰۰۰ق
 به پایان برد. درباره شمار نسخه‌هایی که از مجمع الفضلا در

تکثیر آنها پرداخته‌اند، که مهمترین آنها، به نام Pheasant Trust («شرکت تدر» در ۱۹۵۸ میلادی در انگلستان تأسیس یافته است) - ویرا، بانی این سازمان، جاهای متعدد. پدر ظل السلطان، ناصرالدین شاه قاجار، که شکار از فعالتهای عمده او بود، شاید به تقلید از انگلیسیها، خواست به تکثیر قرقاولهای نخجیری در جنگل جاجرود بپردازد اما ظاهراً مانند هر اقدام بی‌برنامه و ناکارشناسانه دیگر، نتیجه مطلوب را نگرفت - ناصرالدین قاجار، ص ۳۸.

منابع: احمد اداره چای گیلانی، «ترنگ و ادب فارسی»، گیلان ما، سال ۱، ش ۱ (زمستان ۱۳۷۹)؛ علی بن احمد اسدی طوسی، گرشاسب‌نامه، چاپ حبیب یغمائی، تهران ۱۳۵۴ ش؛ همو، لغت فرس، چاپ عباس اقبال، تهران ۱۳۱۹ ش؛ همان، چاپ محمد دبیرسیاقی، تهران ۱۳۳۶ ش؛ درک ا. اسکات، حسین مروج همدانی، و علی ادهمی میرحسینی، پرندگان ایران، تهران ۱۳۵۴ ش؛ محمدحسین بن خلف برهان، برهان قاطع، چاپ محمد معین، تهران ۱۳۶۱ ش؛ بهروز بهروزی‌راد، فهرست پرندگان مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست، [تهران]: سازمان حفاظت محیط زیست، [بی‌تا.]; حسین بن حسن جمال‌الدین انجو، فرهنگ جهانگیری، چاپ رحیم عقیقی، مشهد ۱۳۵۴-۱۳۵۱ ش؛ مطهر بن محمد جمالی یزدی، فرسخ‌نامه: دائرة المعارف علوم و فنون و عقائد، چاپ ایرج افشار، تهران ۱۳۴۶ ش؛ موهوب بن احمد جوالیقی، المعرب من الکلام الأعجمی علی حروف المعجم، چاپ احمد محمد شاکر، [قاهره] ۱۳۸۹/۱۹۶۹؛ شمس‌الدین محمد حافظ، دیوان، چاپ پرویز نائل خانلری، تهران ۱۳۶۲ ش؛ حکیم مؤمن؛ بدیل بن علی خاقانی، دیوان، چاپ ضیاء‌الدین سجادی، تهران ۱۳۶۸ ش؛ دهخدا؛ عبدالرشید بن عبدالغفور رشیدی، فرهنگ رشیدی، به ضمیمه معربیات رشیدی، چاپ محمد عباسی، تهران [؟ ۱۳۳۷ ش]؛ محمود بن عمر زمخشری، پیشرو ادب، یا، مقدمه الادب، چاپ محمدکاظم امام، تهران ۱۳۴۲ ش؛ مصلح بن عبد الله سعدی، غزلیات سعدی، چاپ حبیب یغمائی، تهران ۱۳۶۱ ش؛ سازمان اسناد ملی ایران، گنجینه اسناد، تهران، ش ۳۱-۳۲، ۱۳۷۷ ش؛ سازمان حفاظت محیط زیست، خلاصه‌ای از مقررات شکار و صید در سال ۱۳۵۴، تهران ۱۳۵۴ ش؛ محمد قاسم بن حاجی محمد سروری، مجمع الفرس، چاپ محمد دبیرسیاقی، تهران ۱۳۳۸-۱۳۴۱ ش؛ عبدالرحمان شرفکندی، فرهنگ کردی - فارسی = هه نیانه بوریته، تهران ۱۳۶۹ ش؛ شهردان بن ابی‌الخیر، نزهت‌نامه علائی، چاپ فرهنگ جهانپور، تهران ۱۳۶۲ ش؛ آدی شیر، کتاب الالفاظ الفارسیة المعربة، بیروت ۱۹۰۸؛ محمد بن محمود طوسی، عجایب المخلوقات، چاپ منوچهر ستوده، تهران ۱۳۴۵ ش؛ مسعود میرزای ناصر ظل السلطان، تاریخ سرگذشت مسعودی، چاپ سنگی تهران ۱۳۲۵، چاپ افست تهران ۱۳۶۲ ش؛ عقیلی علوی شیرازی؛ فخرالدین اسعد گرگانی، ویس و رامین، چاپ ماگالی تودوا و الکساندر گواخاریا، تهران ۱۳۴۹ ش؛ علی بن

جولوغ فرخی سیستانی، دیوان، چاپ محمد دبیرسیاقی، تهران ۱۳۷۱ ش؛ ابوالقاسم فردوسی، شاهنامه فردوسی، چاپ برتلس و دیگران، مسکو ۱۹۶۳-۱۹۷۱؛ زکریا بن محمد قزوینی، عجائب المخلوقات و غرائب الموجودات، قاهره ۱۳۹۰/۱۹۷۰، چاپ افست قم ۱۳۶۴ ش؛ ابومنصور قطران تبریزی، دیوان، چاپ محمد نخجوانی، تبریز ۱۳۳۳ ش؛ جلال متینی، «سرو و تدر»، ایران‌نامه، سال ۳، ش ۳ (بهار ۱۳۶۴)؛ گریگوری والریانوویچ ملگونوف، سفرنامه ملگونوف به سواحل جنوبی دریای خزر (۱۸۵۸ و ۱۸۶۰ م)، تصحیح، تکمیل و ترجمه مسعود گلزاری، تهران ۱۳۶۴ ش؛ احمد بن قوص منوچهری، دیوان، چاپ محمد دبیرسیاقی، تهران ۱۳۶۳ ش؛ ناصرالدین قاجار، شاه ایران، «یادداشت‌های منتشرشده روزانه ناصرالدین شاه»، چاپ پرویز بدیعی، گنجینه اسناد: فصلنامه تحقیقات تاریخی، سال ۸، دفتر ۳ و ۴، ش ۳۱ و ۳۲ (پاییز و زمستان ۱۳۷۷)؛ تئاری تونی، سرو و تدر، چاپ محمدجعفر باحقی، تهران ۱۳۶۸ ش؛ نیما یوشیج، برگزیده اشعار، تهران ۱۳۴۲ ش؛

Gerhard Doerfer, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, Wiesbaden 1963-1975; *Encyclopaedia Britannica*, Chicago 1971; H. Hübschmann, *Persische Studien*, Strassburg 1895; F. Hüe and R. D. Étchécopar, *Les oiseaux du Proche et du Moyen Orient...*, Paris 1970; David N. MacKenzie, *A concise Pahlavi dictionary*, London 1971; *The Pahlavi text "King Husrav and his boy"*, ed. & tr. Jamshedii M. Unvala, Paris [n.d.]; H. L. Rabino, *Les provinces caspiennes de la Perse: le Guilan*, Paris 1917; Ulrich Schapka, "Die Persischen Vogelnamen", doctoral thesis, Julius-Maximilians- Universität, Würzburg 1972; Philip Wayre, *A guide to the pheasants of the world*, London 1969; *Xusrovi i Kavātān ut rētak*, ed. & tr. Davoud Monchi-Zadeh, in *Monumentum Georg Morgenstierne*, vol.2 (= Acta Iranica, 22), Leiden 1982.

/ هوشنگ اعلم /

تذکره (۱)، عنوان شماری از کتابهای عربی و فارسی و ترکی، نیز عنوانی برای کتابهای شرح حال، بویژه شرح حال شاعران.

۱) کلیات. واژه تذکره معانی گوناگون دارد، از جمله: به یادآوردن، یاد کردن، یادآوری، آنچه موجب یادآوری شود، وسیله تذکر، یادگار و غیره (ابن منظور، ذیل «ذکر»؛ دهخدا، ذیل ماده). کتابهای گوناگونی در موضوعات مختلف و با عنوان تذکره، به عربی و فارسی، وجود دارد و به نظر می‌رسد که مؤلفان آنها در انتخاب این واژه برای عنوان کتاب، به معنای آن (یادآوری) التفات داشته‌اند. این واژه برای کتابهای شرح حال

تذکره. در حوزه کتاب و کتابداری، "تذکره" به کتابی اطلاق می‌شود که در شرح حال و آثار فرد یا

گروهی خاص مانند شاعران، نویسندگان، نقاشان، خطاطان، و جز آن نوشته شده باشد (4: ذیل "واژه"). برخی صاحب‌نظران به کتاب‌هایی که فقط در سرگذشت و معرفی آثار شاعران و عارفان باشد، تذکره گفته‌اند (7: 90-91). در حوزه ادبیات نیز در معنای اخص، تذکره به کتابی‌هایی گفته می‌شود که سرگذشت و زندگی شاعران و نمونه آثار و اشعار آنها را دربر گیرد. گاه نظرهای انتقادی مؤلف یا دیگران درباره سروده‌های شاعران نیز در کتاب‌های تذکره دیده می‌شود (11: 16).

تاریخچه. درباره سیر تحول مفهوم کلمه تذکره از حوزه لغوی به حوزه اصطلاحی می‌توان گفت اولین کتاب فارسی که نام آن با کلمه تذکره همراه است، تذکره‌الاولیاء فریدالدین عطار (540-618 ق.) است. شرح حال 96 تن از اولیای مشایخ صوفیه با ذکر مناقب، مواعظ، و سخنان حکمت‌آمیز آنها در این کتاب آمده است (10: ج 5، ذیل "تذکره‌الاولیاء"). مؤلف در مقدمه یادآور شده است که "چون دیدم روزگاری پدید آمده است که ... اشرار الناس اخیار الناس را فراموش کرده‌اند، تذکره‌ای ساختم اولیا را. این کتاب را تذکره‌الاولیاء نام نهادم." (12: 2-3). دومین کتابی که کلمه تذکره را در عنوان خود دارد رساله‌ای با نام "تذکره" از خواجه نصیرالدین طوسی در آغاز و انجام است. در این مورد نیز کلمه تذکره در معانی یادآوری و پند دادن به‌کار رفته است (12: 3).

تذکره‌الشعراي دولت‌شاه سمرقندی (900 ق.) که در سال 892 ق. تألیف شده، سومین کتاب فارسی با عنوان تذکره است که در مقدمه آن لفظ تذکره به معنای یادگار و کتابی در احوال شعرا به‌کار رفته است (12: 3). به این ترتیب، تا پیش از قرن 9 ق. و دوره صفویه، کلمه تذکره در مفهوم لغوی آن به‌کار می‌رفته و از آن پس این کلمه مفهوم اصطلاحی یافته و به تدریج عمومیت بیشتری پیدا کرده است. از آن پس کلمه تذکره بیشترین کاربرد را در مفهوم "تذکره‌الشعرا" یافت (12: 5-6)؛ اما، امروزه گستره مفهومی این اصطلاح وسیع‌تر شده است.

در زبان عربی به کتاب‌هایی که در ترجمه احوال باشد تذکره گفته نمی‌شود و اصطلاحاتی چون تراجم، طبقات، انساب، معجم، و جز آن به‌کار می‌رود (12: 1-2). تذکره را می‌توان گونه‌ای از سرگذشت‌نامه با سابقه‌ای جدیدتر و اندک تفاوتی در ساختار دانست. بیشتر تذکره‌های ادبی از سه قسمت مقدمه، متن، و خاتمه تشکیل شده است. به‌طور معمول، مقدمه شامل حمد و منقبت پیامبر و ائمه و مدح پادشاهان وقت است که، به دنبال آن، سبب و سال تألیف و گاه ماده تاریخ تألیف می‌آید. در مقدمه بسیاری از تذکره‌ها درباره آغاز شعر فارسی، تحول آن، اقسام نظم و نثر، عروض و قافیه، صنایع ادبی، و جز آن مباحثی دیده

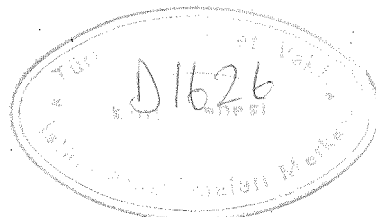
می‌شود، مانند تذکره سرو آزاد و بهارستان سخن (12: 38)؛ متن و اصل تذکره هر شاعر، اسم، کنیه، تخلص، القاب و نسب شاعر، مشاغل وی، آثار او با بحث مختصری درباره آنها، اسامی فرزندان و شاگردان وی، و در نهایت نظر نویسنده تذکره یا

Связь между руководствующим поведением и
организационной приверженностью в турецкой начальной
школе

Омай Чоклук *
Кюршат Йылмаз **

Резюме: Эта работа исследует отношения между организационной приверженностью учителей и руководствующим поведением администрации школ. Исследование проводилось методом анализа результатов опроса на подготовленные вопросы. Опрос был произведен среди 200 учителей начальной школы. Данные исследования были собраны посредством "Измерения руководствующего поведения" и "Измерения организационной приверженности". Согласно результатам исследования, между поддерживающим руководствующим поведением администрации школы и организационной приверженностью учителей существует положительная взаимосвязь среднего уровня. Между директивным поведением руководства школы и организационной приверженностью учителей существует умеренная отрицательная взаимосвязь. Также установлено, что и на низших уровнях существуют значительные отношения между руководствующим поведением администрации школы и организационной приверженностью.

Ключевые Слова: руководство, руководствующее поведение, организационная приверженность, начальная школа, учителя.

* Анкаринский университет, педагогический факультет / ANKARA
cokluk@education.ankara.edu.tr
** университет Думлупинар, педагогический факультет / КЮТАХЬЯ
kyilmaz@dumlupinar.edu.tr

Osmanlı Sahası Türkçe Şair Tezkirelerinin
Söz Varlığı Üzerine

Mustafa Durmuş*

Özet: Klasik Osmanlı nesir örnekleri içerisinde bu eserlere konu olan, eserleri yazan ve okuyanlar yönüyle toplumun aydın kesiminin ürünü sayılan şair tezkirelerinin söz varlığına dair bilgilerimiz çok genel hükümleri içermektedir. Yazı dilimizin bu örneklerini türe odaklı bir araştırma çerçevesinde ele alarak, Türkçe kaleme alınmış bu metinlerde Türkçenin, ilişkide bulunduğu Arapçanın ve Farsçanın nasıl bir biçimde yer aldığını ortaya koymak makalenin amacını oluşturmaktadır. İlgili bölümlerde belirtildiği gibi, tezkirelerde Arapça ve Farsça söz varlığı, türün üslubunda önemli bir belirleyicilik sahibidir.

Anahtar Kelimeler: Şair tezkireleri, klasik Osmanlı nesri, şair tezkirelerinin söz varlığı.

Giriş

Osmanlı Türkçesinin söz varlığı üzerine bilgilerimiz, ne yazık ki, bu dönem eserlerinin dilinde 'çok sayıda' Arapça ve Farsça sözcüğün bulunduğu bilgisinin çok ötesine geçemiyor. Dil tarihi içerisinde günümüze yaklaştıkça eserlerin ve dönemlerin dili üzerine bilgilerimizin daha da artması ve ayrıntılandırılması beklenirken, aksine, bu bilginin azaldığı, söz konusu dil malzemeleri ile ilgili hükümlerimizin 'genelleştiği' görülmektedir. Bu tür genel hükümlerin yarattığı belirsizliği ortadan kaldırmak üzere, eserlerin yazılış amaçları, dillerinin niteliklerini biçimlendirdiğinden, 'edebî türler'e odaklı daha ayrıntılı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Türlerle odaklı bu tip çalışmalar, Osmanlı Türkçesi yazı dili ile ilgili yerleşmiş olan 'sade-orta-süslü' nesir ayrımı ile ilgili belirsizliklere de önemli ölçüde açıklık kazandıracaktır. Çünkü bu dönemin eserleri, 'sade-orta-süslü' niteliğinden birbirinden ayrılırken, belirleyici olan edebî ve dilsel ölçütler yeterince ortaya konulmamaktadır. Bu dönemdeki mensur eserlerle ilgili olarak, Arapça ve Farsçadan kopyalanmış sözcüklerle; söz ve anlam sanatlarından yararlanma oranları bu ayrımda belirleyici olmaktadır. Güçlü bir gelenek çizgisinin kalıplara soktuğu söz ve anlam sanatları ortaya konulurken, bu güçlü geleneğin baskısı ile yazarın çok sayıda yabancı kökenli sözcüğü de dile yerleştirdiği görülmektedir.

* TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi / ANKARA
mdurmus@etu.edu.tr

tesisi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
Yeşiltürk, Ali Haydar (1954), "Gazi Osman Paşa ve Türklük", *Yeşilirmak*, C.1, No: 3.
Yılmaz, Ömer (1952), *Altaylardan Koreye Akın*, Çiğirsun.

93 HARBİ'NİN CUMHURİYET DEVRİ TÜRK ŞİİRİNE YANSIMALARI

Cumhuriyet Devri Türk şiirinde zengin bir tarihsel muhteva görülür. Bu bağlamda zaferler ve devlet adamlarını konu edinen pek çok şiir yazılmıştır. Tarih teması, siyasi, sosyal ve kültürel değişimin yaşandığı bu devirde mili romantizm şeklinde kendisini hissettirir. Bu romantizm ekseninde oluşan temalardan biri de 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşıdır. 93 Harbi, Cumhuriyet Devri Türk şiirine Gazi Osman Paşa ve birliklerinin Plevne'deki kahramanlıkları ile Gazi Ahmet Muhtar Paşa komutasındaki Türk ordusunun Erzurum'u Ruslara teslim etmemek için Nene Hatun başta olmak üzere Erzurum halkıyla birlikte gösterdiği çaba ekseninde şiirimize konu olmuştur. Bu savaşın Cumhuriyet Devri Türk şiirine konu olmasının arka plânında şu sebepler vardır: Milli Mücadele'nin destanî havası, Türk Tarih Tezi, Türkçülük Hareketi, II.Dünya Savaşı, ve Kore Harbi.

Anahtar Kelimeler: Türk Şiiri, 93 Savaşı, Tarihsel Kahramanlar, Nene Hatun, Millî Roman-tizm

93 WAR AT TURKISH POETRY BELONGING THE PERIOD OF REPUBLIC

There has been a rich historical context of the Period of Republic Turkish Poetry. So, it can be seen that many more poets have been written about victories and statemen. This Trand has been felt as a national romantism at this period when many more cultural, historical and political changes were seen.. One of the examples these national romantism is 93 war, in another words 1877-78 Ottoman- Russia War. This war is the subject of Turkish poetry, such as Gazi Osman Paşa and Plevne War. In this war, Ahmet Muhtar Paşa, had not delivered Erzurum to the Russia troops. At the some time, Nene Hatun one of the most herotic persons of this war, is very famous. The following title are the reasons why the this war has been the subject of Republic Erea Turkish poetry. Legendary Situation of Turkish İndepence War, Turkish -History Theory, Pan-Turkism, World War II and Korean War.

Key Words: Turkish Poetry, 93 War, Herotic Persons, Nene Hatun, National Romantism

Klasik edebiyatımızda şairler hakkında bilgi veren kitaplara "Şuara Tezkiresi" adı verilmiştir. Tezkire, Arapça' zıkr kökünden türetilmiş bir kelimedir. Zıkr, anma, hatırlama, sözünü etme anlamlarına geldiğine göre tezkire, hatırlamaya vesile olan şey manasına gelir. Bu geniş sözlük anlamına dayanılarak kelime, çeşitli manalarda kullanılmıştır : "Bir şeyi hatırlatmaya ya da bir haberi bildirmeye yarayan kısa pusula; herhangi bir iş için izin verildiğini bildirmek üzere hükümetten alınan kağıt; askerin terhis olduğunu gösteren belge; aynı şehirdeki resmi daireler arasında gidip gelen yazışma" bunların başlıcalarıdır. Ayrıca bu kelimeden türetilen Tezkire-i evvel, Tezkire-i sâni, Tezkire-i husûsiyye, Tezkire-i Osmâniyye gibi kültür tarihimize mal olmuş tamlamalar da bulunmaktadır. Günümüzde kelimenin kullanım alanı daralmış ve daha çok nüfus tezkeresi, izin tezkeresi, mazeret tezkeresi, terhis tezkeresi gibi resmî belge adlarıyla tezkere almak, tezkere getirmek, tezkeresini eline vermek gibi ifadelerde kalmıştır. Kelime halk ağzında "teskere" şeklindedir.

Bu kelime ve terim anlamlarının dışında Tezkire, edebiyatta terminolojik anlamda çok daha geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bu manada kelime, "Osmanlı toplumunun maddî ve manevî kültürünü meydana getiren her meslektan yaratıcı kişinin biyografik künye yazıcılığı temel alan bir tür"dür. Tezkireci, belirli bir meslekte tanınmış kişilerin, mesela evlîyaların, hattatların, mimar ve müzik ustalarının, hatta usta bir çiçek yetiştiricisinin hayat ve sanatından söz edebilir. Ama tezkire kelimesi en geniş manada kullanım alanını şairlerin hayatlarıyla şiirlerinden söz eden kitaplarda bulmuştur. Öyle ki bu kitapların bazıları tezkire kelimesini özel bir ad olarak taşıdıkları gibi, ayrı bir isim taşıyanlar da çoğu kez "tezkire" adıyla anılmaktadırlar. Bu eserler, anlattıkları çevrenin veya mesleğin adıyla anılırlar. Şairleri anlatanlara "Tezkire-i Şuara" veya "Tezkiretü's-Şuarâ", erenleri anlatanlara "Tezkiretü'l-evliya", hattatları anlatanlara da "Tezkiretü'l-hattâfân" denir.

Tezkirecilik geleneği İslâm kültürüne has bir olaydır. Kökeni, müslümanların ilk dönemlerinde başlatılan tefsir ve hadis çalışmalarına kadar gider. Arapların "tabakât" adını verdikleri çalışmalar, İranlılar ve Türkler arasında geliştirilerek "tezkire" adını almıştır. Kelimenin bu isimle yaygınlık kazanmasında XII. yüzyılın tanınmış İranlı şair ve düşünürü Feridüddin Attar'ın "Tezkiretü'l-Evliya" adıyla yazdığı eserin İslâm dünyasında çok tutulmasının büyük rolü olmuştur.¹

Edebiyatımızda, XV. yüzyılın sonlarında (Ali Şir Nevâyî Tezkiresi'nin yazılış tarihi 896/m.1491) başlayıp XX. yüzyıl başlarına kadar devam eden ve 31 eser veren bu gelenek çerçevesinde, edebiyat tarihimiz için son derece kıymetli bilgiler derlenmiş ve böylelikle günümüze kadar ulaşma imkânı bulabilmiştir. Bu nedenle, çeşitli tarih kitapları ile, bir kısım meslek sahiplerini konu alan hâl tercümeleleri dışında şuara tezkireleri bugün bile hâlâ birçok şair için tek kaynak olma özelliğini sürdürmektedirler. Doğal olarak özellikle ve öncelikle Osmanlı coğrafyasında yetişmiş şairleri konu alan, onların hayatlarına ve eserlerine dair bilgiler veren, şiirlerini değerlendiren şuara tezkireleri edebiyat tarihimiz açısından büyük

* Atatürk Üniversitesi, K.K.Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü Öğretim Üyesi. ERZURUM
¹ İsen, Mustafa, Doç. Dr. : *Divan Edebiyatında Bir Tür : Tezkireler*. Milli Eğitim Dergisi, Sayı : 90, s. 22-26, Ankara 1989